

Het integreren van de moedertaal bij het voorlezen aan vluchtelingenkinderen

Naam student: M.Y. (Mirjam) Bloema

Studentnummer: S3215229

Studie: Master pedagogische Wetenschappen, Orthopedagogiek

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Onderwijsinstelling: Rijksuniversiteit Groningen

Eerste beoordelaar: Dr. C.J. (Josje) van der Linden

Tweede beoordelaar: Dr. B.J.A. (Barry) de Groot

Datum: 24 juni 2022

Aantal woorden: 10.986

Voorwoord

Deze master thesis vormt het laatste onderdeel van mijn master pedagogische wetenschappen (orthopedagogiek) aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het schrijven van deze thesis heeft mij ervan bewust gemaakt dat het van belang is om ruimte te maken voor de taal en cultuur van (vluchtelingen)kinderen. Ook maakte het voor mij duidelijk dat theorie en praktijk niet altijd goed op elkaar aansluiten en het daarom van toegevoegde waarde is om beide te betrekken in de uitvoering van een onderzoek.

Dit voorwoord wil ik graag gebruiken om een aantal mensen te bedanken die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van deze thesis. Allereerst wil ik graag dr. Josje van der Linden bedanken voor de prettige begeleiding en waardevolle feedback. Deze begeleiding en feedback hebben mijn motivatie voor het schrijven verhoogd en het resultaat naar een hoger niveau gebracht. Verder wil ik de vier experts bedanken voor de tijd die zij hebben willen nemen om hun kennis met mij te delen. Deze informatie gaf meer diepgang en praktische toepassingen aan de al verzamelde informatie. Tot slot wil ik de coördinatoren en voorleesvrijwilligers van Humanitas Groningen bedanken voor hun inzet. Door hun inbreng heb ik de aanbevelingen passend kunnen maken voor het voorleesuur.

Mirjam Bloema

Groningen, 24 juni 2022

Samenvatting

Vluchtelingenkinderen vormen een kwetsbare, maar veerkrachtige groep. De veerkracht kan onder andere worden versterkt door ruimte te maken voor de moedertaal. De wens van Humanitas Groningen was het verdiepen en uitbreiden van de handreiking voor het gebruik van de moedertaal tijdens het voorleesuur. Gezien het tijdsbestek is ervoor gekozen om enkel aanbevelingen te formuleren die gebruikt kunnen worden voor het ontwerp van een handreiking. Om stapsgewijs tot aanbevelingen te komen aan de hand waarvan een doordacht eerste ontwerp kan worden gemaakt, is gebruik gemaakt van *mixed methods*, met de nadruk op kwalitatief onderzoek. Dit bestond allereerst uit literatuuronderzoek en interviews met experts en vervolgens uit een vragenlijst voor de voorleesvrijwilligers. De antwoorden van de voorleesvrijwilligers hebben inzichtelijk gemaakt hoe het voorleesuur momenteel wordt vormgegeven en welke mogelijkheden er zijn voor de integratie van de moedertaal, die niet alleen voordelen biedt op sociaal-emotioneel terrein, maar ook op cognitief vlak. De theoretische informatie uit (wetenschappelijk) onderzoek en de informatie uit de interviews met experts hebben samen met de informatie van de voorleesvrijwilligers geleid tot een lijst met aanbevelingen voor de handreiking. De coördinatoren hebben deze beoordeeld op bruikbaarheid. Vervolgens is de lijst aangepast, zodat het geheel past binnen de mogelijkheden en opzet van het voorleesproject van Humanitas Groningen. Het onderzoek heeft op deze manier geleid tot een lijst met concrete aanbevelingen met theoretische onderbouwing die de coördinatoren kunnen verwerken tot een handreiking voor de voorleesvrijwilligers. Vervolgonderzoek zou gericht kunnen worden op het ontwerpen en evalueren van deze handreiking. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen mogelijk ook ter inspiratie dienen voor andere organisaties, zoals onderwijsinstellingen.

Sleutelwoorden: moedertaal, veerkracht, vluchtelingenkinderen, voorlezen, vrijwilligers

Abstract

Refugee children are a vulnerable but resilient group. Resilience can be strengthened, among other things, by making room for the mother tongue. The wish of Humanitas Groningen was to expand and deepen guidelines for the use of the mother tongue during the reading hour. Because of the time frame, it was decided to only formulate recommendations that can be used for the design of these guidelines. Mixed methods, with an emphasis on qualitative research, were used to provide step-by-step recommendations for a well-considered initial design. Literature research, interviews with experts and a questionnaire for the reading volunteers were used for this purpose. The literature review and expert interviews revealed that using the mother tongue among refugee children provides not only socio-emotional benefits, but also cognitive benefits, such as faster language acquisition. The answers of the reading volunteers provided insight into how reading time is currently structured and what options are available for the integration of the mother tongue. The theoretical information from (scientific) research and the information from the interviews with experts, together with the information from the reading volunteers, resulted in a list of recommendations for the guideline. The coordinators have assessed these for usability. Subsequently, the list was adjusted, so that it fits within the possibilities and structure of the Humanitas Groningen reading project. The research has resulted in a list of concrete recommendations with theoretical underpinnings that the coordinators can process into guidelines for the reading volunteers. Follow-up research could be aimed at designing and evaluating the guidelines. In addition, the results of this research may also serve as inspiration for other organisations, such as educational institutes.

Keywords: mother tongue, resilience, refugee children, reading, volunteers

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Abstract	4
Lijst van Tabellen en figuren	7
Tabellen	7
Figuren.....	7
1. Inleiding	8
2. Theoretisch kader.....	10
Acculturatie en integratie.....	10
Veerkracht	11
Meertaligheid.....	12
Voorlezen.....	14
Voorlezen als vrijwilliger bij Humanitas Groningen.....	15
3. Methode	16
Ervaringen en inzichten vanuit literatuuronderzoek en expertinterviews (deelvraag 1)	16
Het beeld vanuit de praktijk van het voorleesuur (deelvraag 2).....	20
Reactie van de coördinatoren op de aanbevelingen (deelvraag 3)	21
4. Resultaten.....	23
Ervaringen en inzichten vanuit literatuuronderzoek en expertinterviews	23
Bevindingen uit de literatuur.....	23
Bevindingen en inzichten uit de expertinterviews	28
Het beeld vanuit de praktijk van het voorleesuur	31
Algemeen beeld van de vrijwilligers	31
Algemeen beeld van het kind en het gezin	33
Het gebruik van de moedertaal tijdens het voorleesuur.....	36
Struikelblokken tijdens het voorleesuur.....	37

Reactie van de coördinatoren op de aanbevelingen.....	38
5. Discussie	41
Conclusie	41
Reflectie op de conclusie	44
Inhoudelijke beperkingen	45
Methodologische beperkingen.....	45
Aanbevelingen voor de praktijk	46
Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	46
Bijlage A. Leidraad interviews.....	53
Bijlage B. Informatiebrief voor het interview	54
Bijlage C. Toestemmingsverklaring (informed consent) van de experts / coördinatoren.....	55
Bijlage D. Codeboeken per interview	56
Bijlage E. Vragenlijst voor de vrijwilligers	58
Bijlage F. Informatiebrief en informed consent voor de vrijwilligers	60
Bijlage G. Codeboek vragenlijst vrijwilligers.....	61
Bijlage I. Voorlopige aanbevelingen met toelichting.....	62
Bijlage J. Concrete manieren om de moedertaal te gebruiken tijdens het voorleesuur	64

Lijst van tabellen en figuren

Tabellen

Tabel 1: De vier acculturatiestrategieën.....	10
Tabel 2: Bevindingen uit de geselecteerde vijftien artikelen.....	24
Tabel 3: Bevindingen uit de expertinterviews.....	29
Tabel 4: De uiteindelijke aanbevelingen voor het voorleesuur van Humanitas Groningen.....	42

Figuren

Figuur 1: Schematische weergave van de literatuurselectie.....	17
Figuur 2: Codeboom van de literatuur.....	19
Figuur 3: Codeboom van de expertinterviews.....	20
Figuur 4: Hoe lang ben je al voorleesvrijwilliger bij Humanitas?.....	32
Figuur 5: Motivatie van de voorleesvrijwilligers.....	32
Figuur 6: Leeftijd van het kind/ de kinderen.....	33
Figuur 7: Moedertaal van het gezin.....	34
Figuur 8: Gesproken talen tijdens het voorleesuur tussen familieleden onderling.....	35

1. Inleiding

De organisatie Humanitas Groningen werkt met vrijwilligers en richt zich onder andere op de begeleiding van vluchtelingen. Eén van de projecten die hieraan verbonden is, is het voorleesproject. Het voorleesproject is bedoeld voor kinderen vanaf drie jaar tot en met kinderen uit groep zeven van de basisschool. Eén keer per week komt een voorleesvrijwilliger van Humanitas bij het kind thuis om gedurende een uur voor te lezen of op een andere manier met de Nederlandse taal bezig te zijn. Spelenderwijs wordt de woordenschat en het plezier in lezen vergroot. Het doel hiervan is taalachterstanden bij kinderen te verminderen of te voorkomen. De ouders van de kinderen worden hier zoveel mogelijk bij betrokken, bijvoorbeeld door ze te stimuleren lid te worden van de bibliotheek (Humanitas, 2021; Humanitas Groningen, z.j.).

Door persoonlijke aandacht, het uitbreiden van het sociale netwerk en het vergroten van het zelfvertrouwen door onder andere voor te lezen en/of samen te lezen, proberen de voorleesvrijwilligers de veerkracht van de vluchtelingenkinderen te versterken (Stichting Lezen, 2020; Van Schie & Van den Muijsenbergh, 2017; Van Willegen, 2009). In gesprek met de coördinatoren van het voorleesproject van Humanitas Groningen kwam naar voren dat zij graag de moedertaal van de vluchtelingenkinderen¹ verder willen integreren in het voorleesproject, omdat dit een extra bijdrage zou kunnen leveren aan het versterken van hun veerkracht. Uit onderzoek komt namelijk naar voren dat het gebruik van de moedertaal het zelfvertrouwen kan vergroten (De Oliveire et al., 2016; Van Hengel-van Esch, 2016) en het behoud van de eigen cultuur bijdraagt aan het versterken van de veerkracht (Van Willegen, 2009). Ook helpt het de kinderen zelfrespect en een eigen identiteit te ontwikkelen (De Oliveire et al., 2016). De vormgeving van het gebruik van de moedertaal sluit momenteel echter onvoldoende aan bij de diversiteit van de gezinnen en voorleesvrijwilligers.

Er zijn al enige ervaringen met het gebruik van de moedertaal bij nieuwkomers en vluchtelingenkinderen (De Oliveire et al., 2016; Van Hengel-van Esch, 2016; Stichting Lezen, 2020). Hierop voortbordurend wordt met deze master thesis getracht een antwoord te geven

¹ De coördinatoren van het voorleesproject van Humanitas hebben aangegeven dat niet met zekerheid gezegd kan worden dat de kinderen aan wie voorgelezen wordt vluchtelingenkinderen zijn. In verband met de privacy van de gezinnen wordt namelijk niet gevraagd naar het land van afkomst en/of de vluchtelingenstatus. Wel wordt van een gedeelte van de kinderen ingeschat dat zij een vluchtelingenstatus hebben. Ook al is niet bekend of het vluchtelingen zijn, de meeste kinderen die betrokken zijn bij het voorleesproject hebben wel een andere moedertaal dan het Nederlands en elk kind lijkt er baat bij te hebben een nieuwe taal te leren zonder de oude te vergeten (Van Willigen, 2009; Van Hengel-van Esch, 2016).

op de vraag op welke manier de voorleesvrijwilligers van Humanitas de moedertaal van het kind verder kunnen integreren tijdens het voorleesuur. Het antwoord hierop is relevant voor Humanitas Groningen, omdat deze organisatie het in de praktijk wil toepassen, zodat het aanbod beter aansluit bij de diversiteit. Bovendien draagt het bij aan de kennis over het belang van de moedertaal voor vluchtelingenkinderen en op welke manier hier in de praktijk aandacht aan kan worden gegeven. Deze kennis zou gebruikt kunnen worden door andere vrijwilligersorganisaties die met vluchtelingenkinderen werken en door onderwijsinstututen met meertalige (vluchtelingen)kinderen. Mogelijkerwijs levert het een bijdrage aan de bewustwording van de uitdaging die er nog ligt in de omgang met meertaligheid en de rol die de moedertaal hierin kan spelen.

Omdat het project afhankelijk is van vrijwilligers en zij in staat moeten zijn om dit werk te blijven doen zonder een nieuwe taal te hoeven leren beheersen, is het van belang dat het gebruik van de moedertaal laagdrempelig kan worden ingezet en geleerd door de voorleesvrijwilligers. Theoretische onderbouwing van de aanbevelingen kan bijdragen aan bewustwording van het belang van de moedertaal en van de verschillende mogelijkheden die de voorleesvrijwilligers hebben om ruimte te maken hiervoor. De coördinatoren van Humanitas Groningen zouden daarom graag de bestaande handreiking willen uitbreiden en verdiepen met theoretische onderbouwing om deze kennis met de vrijwilligers te delen.

Met een ontwerponderzoek zou de handreiking gecreëerd, uitgeprobeerd en verbeterd kunnen worden (Flick, 2018), maar in de praktijk is het nog niet zover. Eerst moet namelijk de expertise over het onderwerp bijeen worden gebracht en worden gekeken hoe het kan worden ingepast binnen het voorleesproject. Deze twee stappen samen vormen de eerste stap naar de ontwikkeling van de handreiking. Het doel is daarom een lijst met concrete aanbevelingen te formuleren die gebruikt kunnen worden voor de handreiking. Alleen de voorbereidende fase van het ontwerponderzoek zal dus worden uitgevoerd.

De onderzoeksvraag die hieruit voortvloeit is als volgt: *Wat zijn aanbevelingen voor de integratie van de moedertaal van vluchtelingenkinderen bij het voorleesvrijwilligerswerk van Humanitas Groningen?* De hoofdvraag wordt opgedeeld in de volgende drie deelvragen:

- 1. Welke ervaringen zijn opgedaan met het gebruik van de moedertaal bij vluchtelingenkinderen ter ondersteuning van de ontwikkeling van veerkracht?*
- 2. Wat zijn de ervaringen en ideeën van de voorleesvrijwilligers van Humanitas Groningen op het gebied van het gebruik van de moedertaal in het voorleesproject?*
- 3. Wat zijn, op basis van de voorgaande informatie, geschikte aanbevelingen voor het opstellen van een handreiking?*

2. Theoretisch kader

Acculturatie en integratie

Emigreren naar een samenleving met een andere cultuur, zoals vluchtelingen hebben gedaan, is een ingrijpende gebeurtenis. Zowel de gebeurtenis op zich als de gebeurtenissen die eraan voorafgingen, maken allochtone gezinnen en jeugdigen een kwetsbare groep (Eldering, 2014). Mensen die weggaan van de plek waar hun gemeenschap gevestigd is, raken ontworteld, waarbij ze hun cultuur, tradities en identiteit verliezen (Geuijen, 1997).

Immigratie leidt tot een langdurig interactieproces tussen de immigranten en de ontvangende samenleving, in dit geval de interactie tussen de vluchtelingen en de Nederlandse samenleving. Aan dit proces zijn verschillende met elkaar samenhangende deelprocessen te onderscheiden. Acculturatie is er één van (Eldering, 2014). Acculturatie betreft een cultureel veranderingsproces dat op gang komt wanneer twee of meer groepen en hun individuele leden met verschillende culturen met elkaar in contact komen (Berry, 2019; Eldering, 2014), zoals de vluchtelingenkinderen met de Nederlandse cultuur.

Er zijn vier acculturatiestrategieën, namelijk integratie, assimilatie, segregatie en marginalisatie. Het onderscheid tussen deze vier strategieën ligt in de keuze voor het behoud van de eigen culturele identiteit en het ontwikkelen van een relatie met de omringende maatschappij (Berry, 2019; Phinney et al., 2001). In Tabel 1 is af te lezen hoe elk van de vier strategieën hiermee omgaat.

Tabel 1

De vier acculturatiestrategieën

		Vindt men het belangrijk om de eigen culturele identiteit en kenmerken te handhaven?	
Vindt men het belangrijk relaties met andere groepen in de samenleving te onderhouden?		Ja	Nee
Ja		Integratie	Assimilatie
Nee		Segregatie	Marginalisatie

Noot. Aangepast van “Cultuur en opvoeding”, door L. Eldering, 2014, p.31.

De meest voorkomende acculturatiestrategieën zijn integratie en assimilatie (Eldering, 2014). Er is sprake van streven naar integratie door een groep wanneer zij relaties wil aangaan met de andere groepen in de samenleving en tegelijkertijd de eigen culturele identiteit en culturele kenmerken wil behouden (Eldering, 2014; Phinney et al., 2001). Dit heeft betrekking op de participatie van immigranten in maatschappelijke instituties, zoals de arbeidsmarkt, de woningmarkt en het onderwijs, en op hun sociale mobiliteit. Er is sprake van assimilatie wanneer de groep relaties wil aangaan met de andere groepen en geen waarde hecht aan het bewaren van de eigen cultuur (Eldering, 2014).

Integratie is de strategie waar de meeste immigranten de voorkeur aan geven (Berry & Sam, 1997). Ook biedt het meer voordelen dan de andere acculturatiestrategieën (Berry et al., 2006): als nieuwkomers hun gekoesterde waarden van hun thuisland kunnen behouden, terwijl ze de taal en een aantal gebruiken van hun nieuwe thuis eraan kunnen toevoegen, draagt dit op een positieve wijze bij aan hun identiteitsontwikkeling en welzijn (McBrien, 2005). Integratie zorgt, ten opzichte van de andere strategieën, voor een betere psychologische aanpassing, zoals de beschikking over vaardigheden en de afwezigheid van gedragsproblemen (Berry 2019; Berry et al., 2006). Het zorgt voor succesvoller zijn in het leven, wat betrekking heeft op het persoonlijk welzijn, het ontwikkelen van sociaal-culturele competentie en op het hebben van positieve interculturele relaties (Berry, 2019).

Kwesties die betrekking hebben op gebieden als immigratie en acculturatie, zijn verbonden met taal. Taal is een (communicatie)middel om te overleven en om de menselijke samenleving in stand te houden, bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van een identiteit, bij persoonlijke ontwikkeling, het bereiken van onderwijs- en loopbaandoelen, het in stand houden van het welzijn en bij het werken aan vreedzaam samenleven met verschillende bevolkingsgroepen (Aronin & Singleton, 2012).

Bij integratie, waarbij zowel relaties worden aangegaan met de andere groepen als de eigen culturele identiteit en culturele kenmerken worden behouden, betekent het voor de taalontwikkeling dat zowel het Nederlands als de moedertaal (verder) worden ontwikkeld. Het spreken van de Nederlandse taal is een noodzakelijke voorwaarde voor de integratie in de samenleving (Sierens & Van Avermaet, 2010). Sociale participatie draagt vervolgens bij aan het versterken van de veerkracht (Engelhard, 2007; McBrien, 2005; Stichting Lezen, 2020).

Veerkracht

Het verloop van het acculturatieproces – hoe vinden vluchtelingen hun weg in een nieuwe samenleving en hoe staat de ontvangende samenleving tegenover de komst van vluchtelingen? – is van invloed op de toegang tot ondersteunende netwerken en de

aanwezigheid van sociale hulpbronnen. Deze factoren zijn van belang voor de ontwikkeling van veerkracht.

Veerkracht staat voor de kracht om ondanks nare, traumatische gebeurtenissen verder te kunnen gaan en naar de toekomst willen kijken (Stichting Lezen, 2020; Van Schie & Van den Muijsenbergh, 2017). Het versterken van de psychosociale veerkracht is een belangrijk onderdeel van een gezonde ontwikkeling. Het bestaat uit een combinatie van twee factoren: (1) persoonlijke hulpbronnen, die eigenschappen omvatten als volwassenheid, zelfinzicht, zelfredzaamheid en de overtuiging hebben dat het mogelijk is om goed om te gaan met tegenslag en stressvolle situaties, en (2) sociale hulpbronnen, zoals zelfverzekerde sociale relaties met familie en vrienden en toegang tot ondersteunende netwerken (McBrien, 2005). Andere onderzoekers bevestigen dat zelfwaardering, sociale steun, veiligheid, de aanwezigheid van een ouder en de emotionele steun daarvan factoren zijn die bijdragen aan het versterken van de veerkracht (Stichting Lezen, 2020; Van Schie & Van den Muijsenbergh, 2017; Van Willigen, 2009). Sociale steun kan worden geuit door het kind te zien en te horen, interesse te tonen en complimenten te geven (Stichting Lezen, 2020). Persoonlijke trots van een kind is van grote waarde om het geloof in zichzelf te herwinnen (Van Schie & Van den Muijsenbergh, 2017). Ook Ungar (2011) benadrukt de rol van de omgeving in het versterken van de veerkracht: de omstandigheden waarin het kind leeft kunnen namelijk het kind beïnvloeden en daarom deels verklaren waarom het ene kind ‘slaagt’ en het andere niet.

Om sociale netwerken op te kunnen bouwen en deel te kunnen nemen aan de maatschappij, wat belangrijk is voor het versterken van de veerkracht, heb je taal nodig om jezelf te kunnen uiten en met anderen te communiceren (Sierens & Van Avermaet, 2010). Maar hoe is dit voor meertalige kinderen?

Meertaligheid

Op de vraag wat meertaligheid inhoudt, is geen eenduidig antwoord te geven. De definities van meertaligheid zijn namelijk talrijk, veelomvattend en geworteld in verschillende theoretische en praktische perspectieven (Aronin & Singleton, 2012). In dit onderzoek worden meertalige kinderen gezien als kinderen die gewoonlijk thuis in een andere taal communiceren dan de meerderheidstaal, in dit geval de Nederlandse taal, en dus tegelijkertijd twee of meer talen leren spreken, lezen en schrijven (Langeloo, 2020).

Sierens en Van Avermaet (2010; 2013) beschrijven dat op het gebied van meertaligheid in het onderwijs twee visies zijn. Aan de ene kant de voorstanders van eentalig onderwijs en aan de andere kant de voorstanders van tweetalig of meertalig onderwijs.

De eerste groep is ervan overtuigd dat allochtone kinderen het beste zo vaak en zo snel mogelijk moeten worden ondergedompeld in de meerderheidstaal (het Nederlands). In deze visie is er geen ruimte voor de thuistaal van de kinderen. De voorstanders van deze visie zijn niet tegen meertalig onderwijs, maar ze zijn er wel van overtuigd dat het gebruik van de thuistalen op school de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid zal belemmeren, terwijl een goede Nederlandse taalvaardigheid juist een voorwaarde is voor onderwijssucces. In overeenstemming met deze visie, kwam in het onderzoek van Pulinx, Agirdag en Van Avermaet (2014) naar voren dat ruim 77 procent van de leerkrachten op basisscholen in Vlaanderen vindt dat het in het belang is van anderstalige leerlingen op school geen vreemde taal te mogen spreken en bijna 30 procent vindt zelfs dat het in het belang is van de anderstalige leerlingen om straffen aan hen toe te kennen als ze de moedertaal spreken op school. Het ontzeggen van ruimte voor de moedertaal, een onderdeel van de thuiscultuur, zou gezien kunnen worden als assimilatie in plaats van integratie. Integratie lijkt echter meer voordelen te bieden, zoals een betere psychologische aanpassing en positieve interculturele relaties (Berry, 2019).

De tweede groep is er daarentegen juist van overtuigd dat kinderen er baat bij hebben om onderwijs te krijgen in hun eigen taal, naast of in combinatie met het onderwijs in de meerderheidstaal (het Nederlands), wat voor hen een tweede taal is, en onderbouwt dit met verschillende argumenten. Allereerst biedt het een effectievere basis voor het leren van een tweede taal dan een totale onderdompeling in de tweede taal. Het stimuleert namelijk de uitwisseling van expliciete kennis en ervaring over hoe en wanneer verschillende talen te gebruiken zijn. Bovendien zou het leren van de moedertaal een positieve invloed hebben op het welzijn van migranten. Doordat leerlingen worden gestimuleerd om hun ideeën, gevoelens en meningen in hun eigen taal te uiten, ontwikkelen zij namelijk een positieve identiteitsconstructie. Dit wordt bevestigd door de onderzoeken van Van Hengel-van Esch (2016) en De Oliveire et al. (2016), waarin naar voren komt dat het gebruik van de moedertaal het zelfvertrouwen kan vergroten en de kinderen kan helpen zelfrespect en een eigen identiteit te ontwikkelen. Verder neemt het gevoel van eigenwaarde toe, omdat de status van de moedertaal wordt verhoogd door de aandacht die ervoor is. Zowel de positieve invloed op het welzijn als de toename in het gevoel van eigenwaarde dragen op een positieve manier bij aan de schoolresultaten. Het lijkt hierbij echter wel van belang om een relatie met de ontvangende maatschappij te ontwikkelen, omdat het anders segregatie in plaats van integratie in de hand zou kunnen werken. De relaties met de ontvangende maatschappij werken juist bevorderend voor de ontwikkeling van veerkracht (Engelhard, 2007; Stichting Lezen, 2020)

Meertalige kinderen hebben ook cognitieve voordelen ten opzichte van eentalige kinderen. Ten eerste hebben meertalige kinderen een sterker metalinguïstisch bewustzijn, wat wil zeggen dat ze meer bewuste en impliciete kennis hebben over taal. Doordat ze opgroeien met verschillende taalsystemen, begrijpen ze al op jonge leeftijd dat taal bestaat uit een verzameling afspraken en dit is waardevol bij het aanleren van een nieuwe taal (Stichting Lezen, 2013). Het niveau van de moedertaal is dan ook voorspellend voor het niveau van de tweede taal (Sierens & Van Avermaet, 2013; Van Elsäcker et al., 2015). Bij het leren van een tweede taal maken kinderen namelijk gebruik van hun kennis uit de eerste taal, zoals de woordenschat. Andere voordelen zijn een grotere cognitieve flexibiliteit, wat betekent dat meertalige kinderen hun impulsen beter kunnen beheersen en gemakkelijker kunnen overschakelen naar een andere taak. Deze voordelen zijn echter alleen merkbaar wanneer er echt sprake is van integratie en de talen dus in balans zijn en in gelijke mate worden aangeboden. Ondanks de vele voordelen van het gebruik van de moedertaal, lijkt er, zoals in het onderzoek van Pulinx et al. (2014) naar voren kwam, in de praktijk nog niet altijd in gelijke mate ruimte te zijn voor de moedertaal als voor het Nederlands. De focus lijkt nu nog op het Nederlands te liggen. Op welke manier zou dit anders kunnen worden vormgegeven?

Voorlezen

Voorlezen is zowel op cognitief als sociaal-emotioneel gebied belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. Het stimuleert ten eerste de taal- en spraakontwikkeling (Bus, Van IJzendoorn, & Pelligrini, 1995; Kwant & Van der Pol 2016; Mol, Bus, & De Jong, 2009; Saracho & Spodek, 2010; Sénéchal et al., 2008). In boeken worden vaak moeilijkere woorden en ingewikkeldere zinsconstructies gebruikt dan in de spreektaal. Dit stimuleert de ontwikkeling van het taal- en tekstbegrip en het geeft een stevige impuls aan de uitbreiding van de woordenschat (Han & Neuharth-Pritchett, 2014; Kwant & Van der Pol 2016). Ook stimuleert voorlezen de sociaal-emotionele vaardigheden van kinderen. Het voorlezen van verhalen kan kinderen namelijk helpen te leren omgaan met moeilijke situaties uit het eigen leven en het kan hen leren over zowel overeenkomsten als verschillen tussen andere tijden, culturen en religies. Verder kunnen de emoties, die zowel in de tekst als illustraties aanwezig zijn, inzicht geven in emoties en de sociaal-emotionele woordenschat vergroten (Kwant & Van der Pol 2016).

Kinderen die thuis gestimuleerd en begeleid worden op het gebied van lezen, komen met een voorsprong op school en kinderen die vertrouwd zijn met lezen van huis uit, bijvoorbeeld omdat zij hun ouders zien lezen, behalen uiteindelijk een hoger onderwijsniveau

dan kinderen die hier niet vertrouwd mee zijn. Ook blijkt een grote en hecht verankerde woordenschat van belang te zijn voor goede schoolprestaties (Van Elsäcker et al., 2015).

Voor kinderen die thuis onvoldoende gestimuleerd (kunnen) worden in het lezen, zijn projecten opgezet zoals het voorleesproject van Humanitas Groningen. De voorleesvrijwilligers komen bij gezinnen thuis waar de ouders niet goed in staat zijn om zelf (in het Nederlands) voor te lezen. Het doel ervan is het plezier in lezen en de woordenschat te vergroten om taalachterstanden te verminderen of te voorkomen (Humanitas, 2021).

Voorlezen als vrijwilliger bij Humanitas Groningen

Humanitas (2021) geeft tips aan de voorleesvrijwilligers over de vormgeving van het voorlezen aan kinderen. Enkele voorbeelden zijn: sluit aan bij de interesses van het kind, lees eerst het boek zelf en bekijk waar het over gaat, bedenk van tevoren wat je kunt uitleggen en vragen tijdens het voorlezen, lees het boek meerdere keren voor, besteed aandacht aan moeilijke woorden, maak het levendig door bijvoorbeeld ondersteunende geluiden of bewegingen te gebruiken en praat na over het boek. Het belang van interactie en aansluiten bij het niveau van het kind wordt bevestigd door Kwant & van der Pol (2016), Han en Neuharth-Pritchett (2014), Mol et al. (2009), Saracho en Spodek (2009), Van Elsäcker et al. (2015) en Verhallen en Walst (2011).

Zoals beschreven in de inleiding en in het kopje 'Meertaligheid', is de aandacht voor de moedertaal van belang voor de ontwikkeling van het kind. Bij Humanitas Groningen worden de voorleesvrijwilligers al gestimuleerd om hier aandacht aan te besteden met de volgende tips: toon belangstelling voor de thuistaal, bijvoorbeeld door tweetalige boekjes te lezen; laat ouders meelesen met spelletjes, jij spreekt Nederlands, de ouders spreken de eigen taal; praat in het Nederlands met kinderen over dingen die ze in de thuistaal kennen, zoals muziek, familie en het land van herkomst; en als je merkt dat een kind twee talen vermengt, herhaal dan wat het kind heeft gezegd in het Nederlands (Humanitas, 2021). Met dit onderzoek trachten de coördinatoren de handreiking te kunnen verdiepen en uitbreiden, zodat het gebruik van de moedertaal binnen het voorleesuur kan worden versterkt.

Om de veerkracht van vluchtelingenkinderen te stimuleren en hun integratie in de Nederlandse samenleving te ondersteunen, lijkt meertalige taalontwikkeling met aandacht voor de moedertaal een belangrijke rol te kunnen vervullen. Om gerichte, haalbare aanbevelingen te kunnen formuleren, wordt zowel gebruik gemaakt van wetenschappelijke onderbouwing als van de praktijkervaring van de voorleesvrijwilligers.

3. Methode

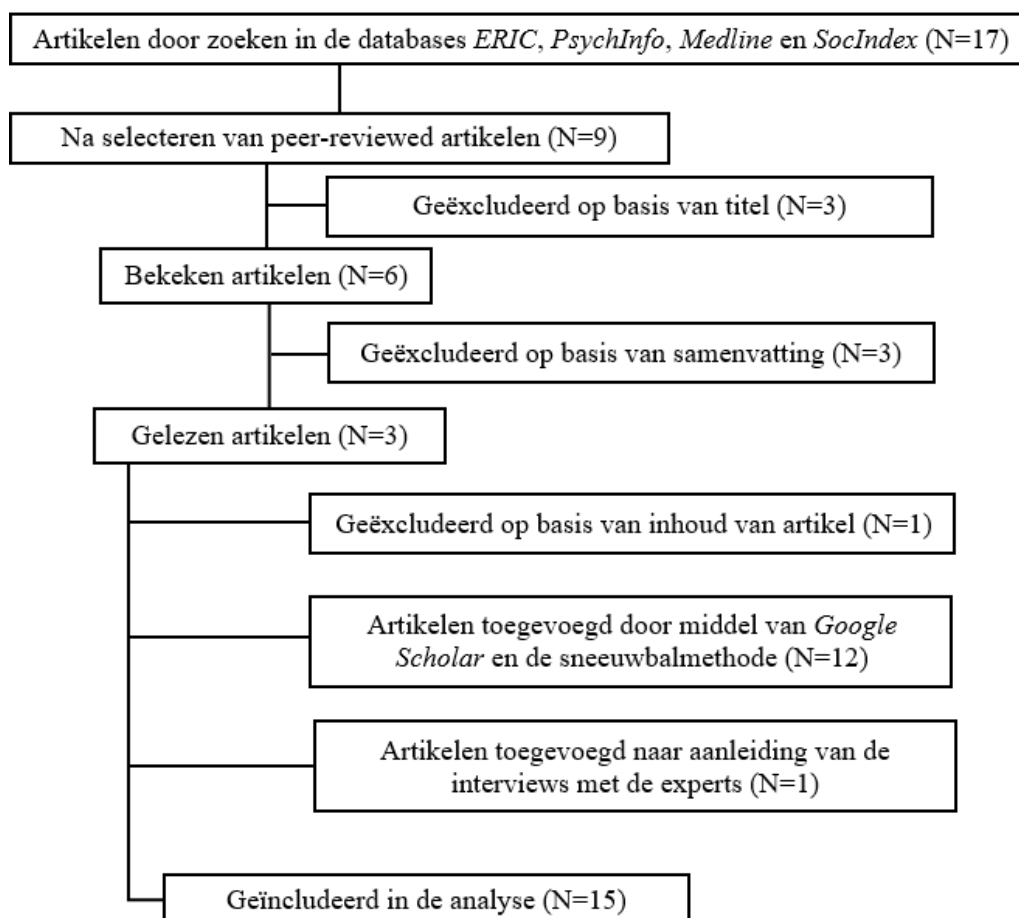
Het doel van het onderzoek was inzicht te krijgen in de van toepassing zijnde concepten met betrekking tot meertalig voorlezen die al ontwikkeld zijn enerzijds en de gedachten en ervaringen van experts en vrijwilligers op dit gebied anderzijds. Dit onderzoek is te typeren als de voorbereidende fase van een ontwerponderzoek: een verkennend onderzoek (Flick, 2018). Er is gebruik gemaakt van een *mixed methods* onderzoek, met de nadruk op kwalitatief onderzoek. Hierbij is gebruik gemaakt van literatuuronderzoek, interviews en een vragenlijst.

Ervaringen en inzichten vanuit literatuuronderzoek en expertinterviews (deelvraag 1)

Om de vraag te kunnen beantwoorden welke ervaringen en inzichten er zijn opgedaan met het gebruik van de moedertaal bij vluchtelingenkinderen ter ondersteuning van de ontwikkeling van de veerkracht, is ten eerste gebruik gemaakt van literatuuronderzoek. De literatuur is verkregen middels de volgende zoekmachines: ERIC, PsychInfo, Medline, SocINDEX en Google Scholar. Als zoektermen zijn gehanteerd: *refugee children* or *asylum-seeking children* or *newcomers* AND *resilience* or *resiliency* or *resilient* or *strengths* or *coping* or *hardiness* or *adaptation* AND *mother tongue* or *native language* or *first language*. Door middel van de zoekmachines: ERIC, PsychInfo, Medline en SocINDEX zijn met de beschreven zoektermen negen *peer-reviewed* artikelen naar voren gekomen. Van deze artikelen bleken echter slechts twee artikelen bruikbaar voor het onderzoek. De andere artikelen hadden geen betrekking op de moedertaal, veerkracht, sociaal-emotionele ontwikkeling, lezen en/of het onderwijs. Omdat over deze specifieke setting, het gebruik van de moedertaal bij vluchtelingenkinderen tijdens het voorlezen, onvoldoende onderzoek was gedaan, is ervoor gekozen om een bredere kijk te hanteren, waarbij het gebruik van de moedertaal in de schoolsituatie is meegenomen. Er is hiervoor met name gebruik gemaakt van Google Scholar en van de sneeuwbalmethode. Een zoekterm die is gebruikt bij Google Scholar is ‘voorleesprojecten vluchtelingenkinderen’. Via Google Scholar en de sneeuwbalmethode zijn twaalf bruikbare artikelen naar voren gekomen. Naar aanleiding van de interviews met de experts is een extra artikel naar voren gekomen. In Figuur 1 is de literatuurselectie schematisch weergegeven.

Figuur 1

Schematische weergave van de literatuurselectie

Naast het literatuuronderzoek, zijn online semigestructureerde interviews afgenomen bij vier experts: bij een expert op het gebied van de taalontwikkeling van (vluchtelingen)kinderen², een expert op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling van vluchtelingenkinderen³, en twee experts op het gebied van meertaligheid⁴. Deze experts

² Deze expert is werkzaam als gespecialiseerd onderwijsadviseur. Thema's waarin zij gespecialiseerd is zijn begrijpend lezen, NT2 (Nederlands Tweede Taal) en meertalig onderwijs.

³ Deze expert is werkzaam als gespecialiseerd onderwijsadviseur. Zij geeft workshops en trainingen in het onderwijs en de zorg op het gebied van trauma bij kinderen, traumasensitief lesgeven, nieuwkomers, cultuursensitief lesgeven en veerkracht.

⁴ De ene expert is hoogleraar wereldburgerschap en tweetalig onderwijs. Haar onderzoek is gericht op taalonderwijs in een meertalige omgeving, met als aandachtspunt de bevordering van meertaligheid op het gebied van onder andere migrantentalen in het primair en voorgezet onderwijs. De andere expert is hoogleraar op gebied van meertaligheid, meertalig onderwijs en laaggeletterdheid en tweetalige geletterdheid.

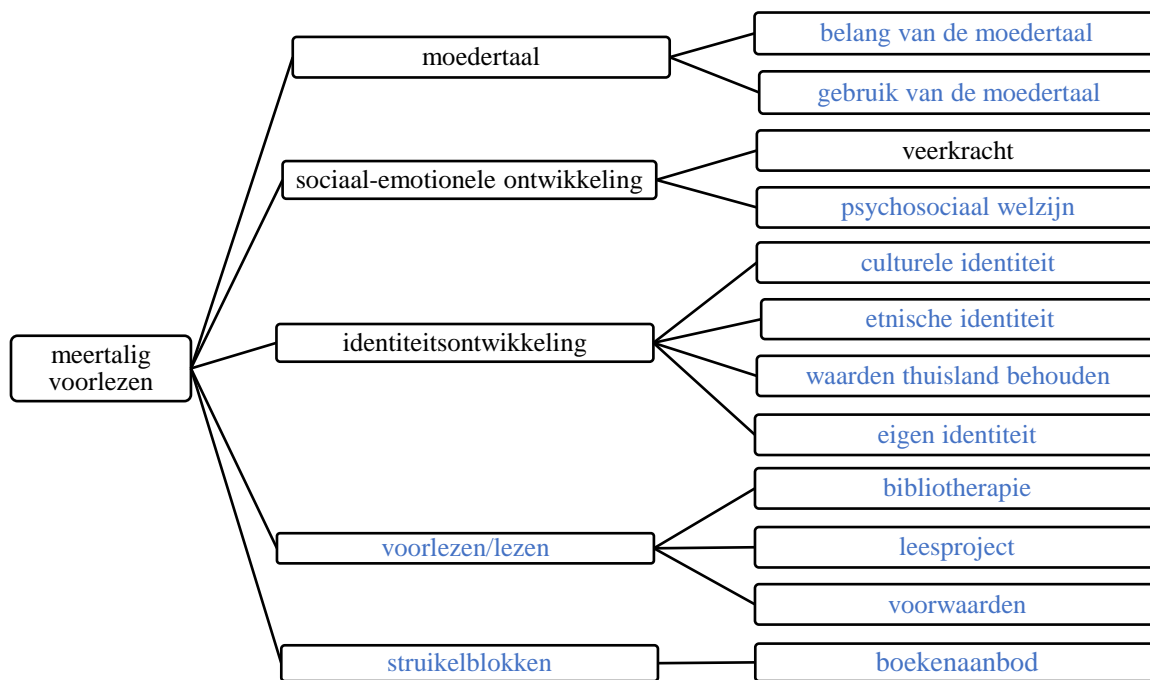
zijn gevonden middels een gerichte steekproef: de eerste twee via de organisatie waar de onderzoeker stageloopt en de derde en vierde via internet.

De vragen voor de interviews zijn opgesteld, nadat het literatuuronderzoek was afgerond. Op deze manier konden eventuele hiaten of onduidelijkheden worden toegelicht door de experts en kon er worden doorgevraagd op de bestaande data. Na het analyseren van de literatuur bleek slechts een klein deel van de onderzoeksresultaten gericht te zijn op voorlezen. Daarom zijn er vragen opgesteld voor de experts om te onderzoeken welke ideeën zij hebben specifiek met betrekking tot het voorlezen en wat zij ervaren in de praktijk. De leidraden voor de interviews zijn toegevoegd als bijlage (zie Bijlage A). De experts is gevraagd om *informed consent* door voorafgaand aan het interview informatie te geven en een toestemmingsverklaring te laten invullen (zie Bijlage B en Bijlage C). Op deze manier waren zij op de hoogte van het doel van het onderzoek en de verwerking van de resultaten en konden zij aangeven toestemming te geven om mee te werken. Eveneens is er toestemming vanuit de ethische commissie van de faculteit verkregen voor het uitvoeren van het onderzoek.

Voor het analyseren van de data van de eerste deelvraag is gebruik gemaakt van het programma *ATLAS.ti*, die uitdrukkelijk is ontworpen ter ondersteuning van het kwalitatieve onderzoeksproces (Schreier, 2012). De interviews met de experts zijn opgenomen en getranscribeerd. Daarna is een kwalitatieve inhoudsanalyse uitgevoerd met alle data van de eerste deelvraag. Hierbij is het stappenplan van Schreier (2014) gevolgd: een onderzoeksvraag kiezen; materiaal selecteren; een codeerschema maken; segmenteren⁵; proefcoderen; het codeerschema evalueren en aanpassen; de hoofdanalyse uitvoeren; de bevindingen presenteren en interpreteren (Flick, 2018).

Van tevoren zijn voor de literatuurverzameling de hoofdthema's moedertaal, lezen, veerkracht, sociaal-emotionele ontwikkeling en identiteitsontwikkeling opgesteld. Ook voor de interviews zijn een aantal hoofdthema's opgesteld. Deze verschilden per interview, omdat de expertises van de experts verschillend zijn. Tijdens het analyseren van de literatuur en de interviews is een aantal extra codes toegevoegd. De codebomen van de literatuuranalyse en van de interviewanalyse zijn respectievelijk toegevoegd als Figuur 2 en Figuur 3. De codeboeken per interview zijn toegevoegd als bijlage (zie Bijlage D).

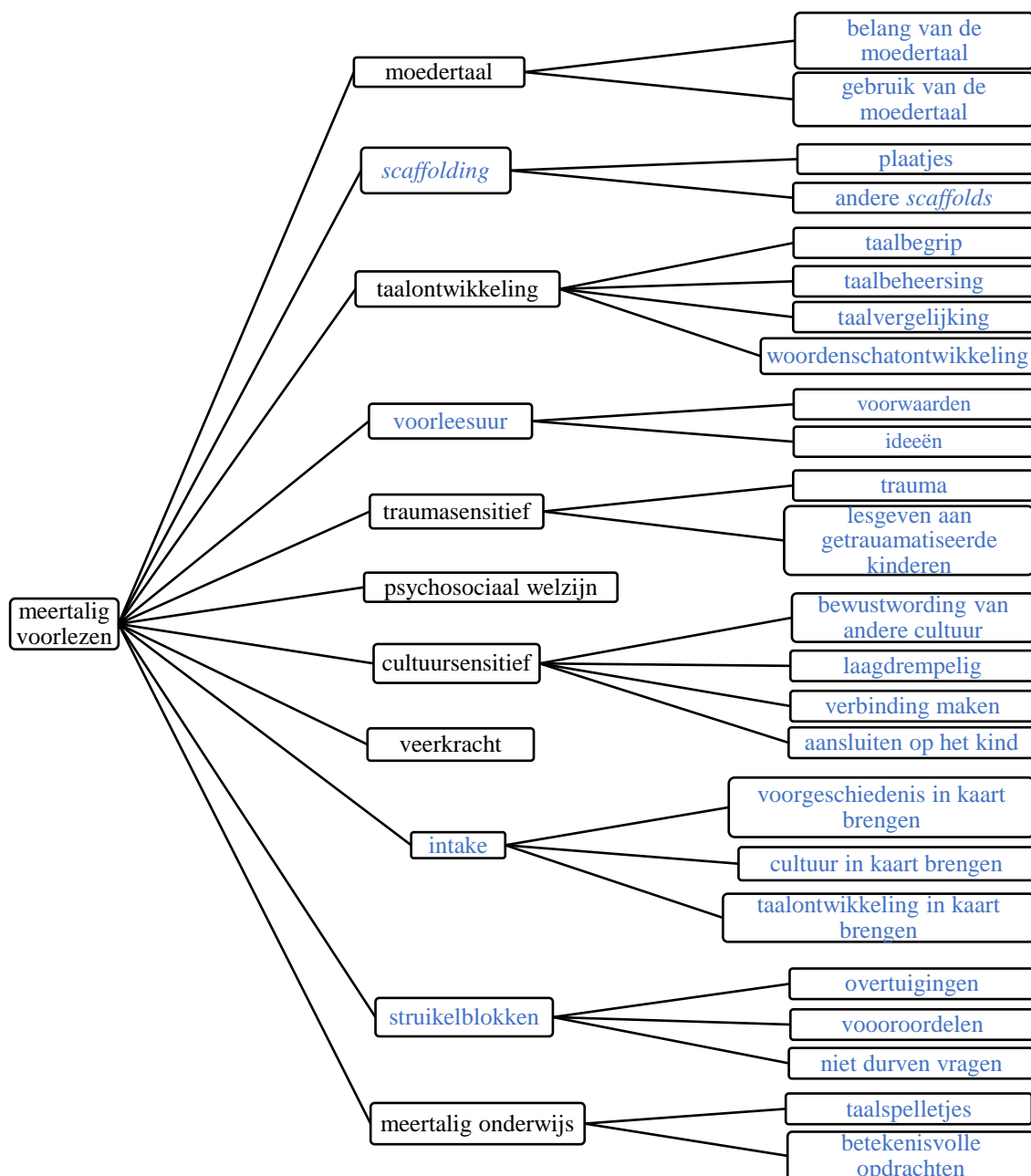
⁵ Segmenteren is het verdelen van de codes in eenheden, zodat elke code past binnen een categorie van het coderingsschema (Schreier, 2012).

Figuur 2*Codeboom van de literatuur*

Noot. De toegevoegde codes zijn weergegeven in blauw.

Figuur 3

Codeboom van de expertinterviews

Noot. De toegevoegde codes zijn weergegeven in blauw.

Het beeld vanuit de praktijk van het voorleesuur (deelvraag 2)

Voor het beantwoorden van de vraag wat de ervaringen en ideeën van de voorleesvrijwilligers van Humanitas zijn op het gebied van het gebruik van de moedertaal in het voorleesproject, is er gebruik gemaakt van een vragenlijst met zowel open als gesloten vragen (zie Bijlage E). Deze is eerst door de twee coördinatoren bekeken en naar aanleiding

van hun feedback aangepast. De vragenlijst is vervolgens ingevuld door circa een vijfde deel (N=44) van de in totaal 215 voorleesvrijwilligers van Humanitas Groningen. De resultaten van de eerste deelvraag zijn gebruikt om gerichte vragen te kunnen stellen en de voorleesvrijwilligers van Humanitas Groningen te motiveren om de vragenlijst in te vullen. Dit is gedaan door middel van een korte uitleg voorafgaand aan de vragenlijst en een onlinepresentatie aan de voorleesvrijwilligers over het gebruik van de moedertaal voor het versterken van de veerkracht. De voorleesvrijwilligers is gevraagd om *informed consent* bij het invullen van de vragenlijst (zie Bijlage F). Eveneens is er toestemming vanuit de ethische commissie van de faculteit voor het uitvoeren van het onderzoek.

Er is gebruik gemaakt van een online vragenlijst, omdat dit een hoog aantal respondenten mogelijk maakt, snel data oplevert en in geringe mate gevoelig is voor sociaal wenselijke antwoorden. Ook is de verwerking van de resultaten efficiënt te realiseren (Baarda et al., 2012). Bij de vragenlijst is de mogelijkheid gegeven om algemene opmerkingen te plaatsen, om op die manier de mogelijkheid te geven aan de participanten om eventuele belangrijke informatie te delen. Via de projectcoördinator van Humanitas hebben de vrijwilligers een vragenlijst toegezonden gekregen.

De data zijn verwerkt door middel van beschrijvende statistiek en een thematische analyse. Voor de gesloten vragen is beschrijvende statistiek gebruikt om een algemeen beeld te vormen van de groep voorleesvrijwilligers en gezinnen waarin voorgelezen wordt. Er zijn cirkeldiagrammen ontwikkeld met behulp van het programma *Excel* om een overzichtelijk beeld te creëren van de gegevens. Voor de open vragen is een thematische analyse gebruikt, omdat de flexibiliteit van deze methode voor een breed scala aan mogelijke beweringen over de gegevens zorgt. Hiervoor is het volgende stappenplan gebruikt: vertrouwd raken met de gegevens; codes genereren; thema's zoeken; de thema's bekijken; de thema's definiëren en benoemen; het rapport opstellen (Braun & Clarke, 2006). Op basis van de gegevens uit de vragenlijst zijn codes gegenereerd. Vervolgens zijn hier overkoepelende thema's aan gekoppeld (zie Bijlage G). Het overzicht van deze gegevens heeft duidelijk gemaakt in hoeverre de moedertaal van het kind al een rol speelt tijdens het voorleesuur, hoe dit op het moment van de afname werd vormgegeven door de voorleesvrijwilligers en wat eventuele ideeën zijn van de voorleesvrijwilligers zelf.

Reactie van de coördinatoren op de aanbevelingen (deelvraag 3)

Om tot een antwoord te komen op de vraag wat op basis van de voorgaande informatie geschikte aanbevelingen zijn voor het opstellen van een handreiking, is er gebruik gemaakt van de theoretische kennis vanuit de literatuur, de interviews met de experts en de

praktijkervaringen van en informatie over de voorleesvrijwilligers. Deze informatie heeft geleid tot een lijst met concrete aanbevelingen voor de handreiking van de voorleesvrijwilligers. Deze lijst is voorgelegd aan de twee coördinatoren van Humanitas Groningen als empirische toetsing van de haalbaarheid van de aanbevelingen. Dit is gedaan door middel van een online semi-gestructureerd interview. De coördinatoren is gevraagd om *informed consent* door voorafgaand aan het interview een toestemmingsverklaring te laten invullen (zie Bijlage C).

Het interview is opgenomen en getranscribeerd. Daarna is de data van de derde deelvraag gebruikt om antwoord te geven op de hoofdvraag. Dit is gedaan door op basis van het interview te oordelen over de bruikbaarheid van de aanbevelingen. De volgens de coördinatoren bruikbare aanbevelingen zijn bewaard gebleven voor de handreiking. De volgens de coördinatoren onbruikbare of minder bruikbare aanbevelingen zijn in de discussie van deze thesis opgenomen als eventueel bruikbare aanbevelingen voor andere projecten of contexten.

4. Resultaten

Ervaringen en inzichten vanuit literatuuronderzoek en expertinterviews

Een overzicht van de bestaande ervaringen en inzichten (deelvraag 1) is verkregen door middel van literatuuronderzoek en interviews met experts. Deze informatie dient ter vervolg en verdieping van het theoretisch kader en geeft weer welke ervaringen er in de praktijk zijn met het gebruik van de moedertaal bij kinderen.

Bevindingen uit de literatuur

Tabel 2 toont de bevindingen uit de literatuur. Zoals beschreven staat in de methode zijn de resultaten niet alleen gericht op het voorlezen, maar ook op de onderwijssituatie.

Tabel 2*Bevindingen uit de geselecteerde vijftien artikelen*

Auteur (jaartal)	Titel	Plaats van publicatie	Relevante bevindingen
Stitching Lezen (2020)	Voorleesprojecten voor vluchtelingenkinderen	<i>Stichting Lezen</i>	Samen lezen in moedertaal kan eigen identiteit versterken en gevoel van zekerheid en veiligheid geven. Belangrijke voorwaarden: structureel aanbod, goede organisatie boekkeuze en begeleiding en beschikbaarheid van boeken in de moedertaal van het kind. Bibliotherapeutische interventies zorgen voor vele positieve sociaal-emotionele gevolgen.
LPTN (2017)	Ruimte voor nieuwe talenten. Keuzes rond nieuwkomers op de basisschool	<i>PO-raad</i>	Negeren van moedertaal tast identiteit van kind aan. Gebruik ervan helpt kinderen zich veilig te voelen, zich te uiten en zelfredzaam te worden. Het leidt tot minder schooluitval, betere leerprestaties en meer psychosociaal welbevinden.
Isçi & Delarue (2019)	Tips. Voorlezen aan meertalige kinderen	<i>Onderwijscentrum Gent</i>	Aanbevelingen: respect voor thuistaal, visuele ondersteuning, moeilijke woorden uitleggen met afbeeldingen e.d., interactie met kinderen, voorlezen afsluiten met een concrete activiteit en ouders ondersteunen.
Gibbons (2014)	Scaffolding language scaffolding learning. Teaching English language learners in the mainstream classroom	<i>Heinemann</i>	Laat leerlingen die dezelfde taal spreken in die taal met elkaar overleggen over onderwerpen. Praat over andere talen, bijvoorbeeld een talenvergelijking. Moedig leerlingen die geletterd zijn in hun moedertaal om erin te lezen en te schrijven. Scaffolding is erg belangrijk.
De Vries et al. (2017)	Healing with books. A literature review of bibliotherapy used with children and youth who have experienced trauma	<i>Therapeutic Recreation Journal</i>	Bibliotherapie kan voor een significante verbetering zorgen op sociaal-emotioneel gebied: minder sociale onzekerheid, depressie en angst; een beter probleemoplossend vermogen en betere coping vaardigheden; beter kunnen omgaan met conflict; een verbeterde zelfexpressie, communicatievaardigheden en empathie; een positiever zelfbeeld en beeld van anderen; meer acceptatie en respect van anderen; minder schuldgevoelens; positieve gedragsveranderingen; een groter aanpassend vermogen; en het vermogen om hulp en steun van volwassenen te vragen.
Hek (2006)	The role of education in the settlement of young refugees in the UK: The experiences of young refugees	<i>Practice</i>	Bevordering v/d eerste taal helpt kinderen zelfverzekerder te zijn en het direct goed te doen in een schoolvak. Om een kind en zijn leven te begrijpen, moeten we de invloed v/d context en de cultuur op het denkproces w/h kind analyseren, cultuur stimuleert namelijk het denken en beïnvloedt het leren.
Kirova (2001)	Loneliness in immigrant children. Implications for classroom practice	<i>Childhood Education</i>	Kinderen kunnen hun moedertaal gebruiken om hiaten in hun kennis in de nieuwe taal te compenseren. Leerkrachten kunnen alle leerlingen even succesvol laten zijn door het aantal leerervaringen waar geen taal voor nodig is te vergroten.
Nowak-Fabrykowski & Shkandrij (2004)	The symbolic world of the bilingual child: Digressions on language acquisition, culture, and the process of thinking	<i>Journal of Instructional Psychology</i>	Behoud van eerste taal is essentieel als psychologische en sociologische ondersteuning voor taalkundig en academisch leren (Cummins & Swain, 1992). Tweektalig onderwijs helpt kinderen de waarde van elkaars kennis en levenservaringen te leren en het helpt migrantenkinderen verbonden te blijven met familieleden, en zich veilig en erkend te voelen.
Thomas & Collier (1998)	Two languages are better than one	<i>Educational Leadership</i>	Collier (1995) raadt aan om de moedertaal en de nieuwe taal een gelijke status te geven. Uit onderzoek van Lindholm (1990), Lindholm en Aclan (1991) en Thomas & Collier (1997) is gebleken dat kinderen die in twee talen onderwijs ontvangen, academisch beter presteren dan kinderen die alleen in de meerderheidstaal onderwijs ontvangen.

McBrien (2005)	Educational needs and barriers for refugee students in the United States: A review of the literature	<i>Review of Educational Research</i>	Behoud van de moedertaal helpt bij onderhouden van familiebanden en culturele banden, deze zijn belangrijk voor het psychosociaal welzijn. Taal is grote barrière voor het leren, totdat kinderen bekwaam worden in spreken, lezen en schrijven van nieuwe taal. Leerlingen moeten hun sterke punten kunnen benutten om nieuwe informatie te verwerven. Geen snelle taal- en culturele verwerving vereisen is het beste voor kinderen.
Nykiel-Herbert (2010)	Iraqi refugee students: from a collection of aliens to a community of learners: the role of cultural factors in the acquisition of literacy by Iraqi refugee students with interrupted formal education	<i>Multicultural Education</i>	Kinderen die werden aangemoedigd om in hun moedertaal te overleggen met klasgenoten lieten meer vooruitgang zien in de tweede taal. Het onderwijs vullen met voor de leerlingen relevante inhoud valideerde de thuiscultuur, het gaf leerlingen eigendom over de leerinhoud en controle over het leerproces.
Khanlou & Crawford (2006)	Post-migratory experiences of newcomer female youth: self-esteem and identity development	<i>Journal of Immigrant and Minority Health</i>	Taal- en maatschappelijke barrières beïnvloeden het zien en ervaren van culturele identiteit. Willen deelnemen aan activiteiten die bij hun thuiscultuur hoort, verschilde per persoon. Uitbreiding programma's voor leren van nieuwe taal en ondersteunen van buitenschoolse activiteiten, kan gevoel van aansluiting in nieuwe omgeving vergemakkelijken.
Phinney et al. (2001)	Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective	<i>Journal of Social Issues</i>	Wanneer immigranten niet worden aangemoedigd of het niet wordt toegestaan om eigen cultuur te behouden, kunnen ze zich gedwongen voelen te kiezen tussen assimilatie of segregatie.
Gaytan, Carhil & Suárez-Orozco (2007)	Understanding and responding to the needs of newcomer immigrant youth and families	<i>The prevention researcher</i>	De kans op misverstanden en verminderde communicatie neemt toe wanneer ouders hun gevoelens en gedachten uiten in de moedertaal, terwijl de kinderen dit in de nieuwe taal doen.
Fong (2007)	Immigrant and refugee youth: Migration journeys and cultural values	<i>The prevention researcher</i>	Spanning tussen leeftijdsgeneraties draait vaak om verschillen in het behoud van culturele waarden. Er moet begrip zijn van de etnische cultuur, overtuigingen, normen en gebruiken van de vluchtelingen. Botsing van maatschappelijke culturele waarden zou de aanpassingsmoeilijkheden tussen ouders en jongeren mogelijk kunnen helpen verklaren.

Zoals in Tabel 2 is te lezen, benadrukken de auteurs dat het kunnen spreken van de meerderheidstaal, het Nederlands, een vereiste is om volledig te kunnen deelnemen aan de maatschappij (Nowak-Fabrykowski & Shkandrij, 2004). Taalbarrières en maatschappelijk barrières beïnvloeden echter hoe nieuwkomers hun culturele identiteit zien en ervaren. Hoewel het gevoel van aansluiting vergemakkelijkt kan worden door het uitbreiden van programma's waarbij nieuwkomers de meerderheidstaal leren en door het ondersteunen van buitenschoolse activiteiten die nieuwkomers blootstellen aan verschillende facetten van het leven in het gastland (Khanlou & Crawford, 2006), wordt hiermee geen ruimte geboden aan de moedertaal. Immigranten kunnen zich gedwongen voelen te kiezen tussen assimilatie of segregatie (in plaats van integratie) als het niet toegestaan of niet aangemoedigd wordt om de eigen cultuur te behouden (Phinney et al., 2001).

Het gebruik van de moedertaal biedt echter zowel cognitieve als sociaal-emotionele voordelen. Collier (1995) raadt dan ook aan om de talen een gelijke status te geven (Thomas & Collier, 1998). De verwerving van een nieuwe taal blijkt gemakkelijker te verlopen wanneer kinderen de ruimte krijgen hun moedertaal te gebruiken (Hek, 2005; Lectoreninitiatief Professionalisering Taalonderwijs Nieuwkomers [LPTN], 2017; McBrien, 2005). De moedertaal kan gebruikt worden als compensatie voor de hiaten die het kind heeft in de kennis van de nieuwe taal door de kennis en sterke punten van de moedertaal te benutten (Kirova, 2001; LPTN, 2017; McBrien, 2005). Deze positieve invloed is bevestigd in het onderzoek van Nykiel-Herbert (2010), waarin naar voren kwam dat de kinderen die aangemoedigd werden om gebruik te maken van hun moedertaal in de communicatie en samenwerking met klasgenoten aanzienlijk meer vooruitgang hadden geboekt in de geletterdheid van de nieuwe taal aan het einde van het jaar dan kinderen die deze aanmoediging niet kregen. Bovendien beschrijven Thomas & Collier (1998) dat uit onderzoek van Lindholm (1990), Lindholm en Aclan (1991) en Thomas & Collier (1997) is gebleken dat kinderen die in twee talen onderwijs ontvangen, academisch beter presteren dan kinderen die alleen in de meerderheidstaal onderwijs ontvangen.

Naast de cognitieve voordelen, heeft het gebruik van de moedertaal een positieve invloed op de psychosociale ontwikkeling van kinderen. Ten eerste draagt de ruimte voor de moedertaal bij aan het behoud van de familie- en culturele banden (LPTN, 2017; McBrien, 2005). Spanning tussen generaties heeft volgens Fong (2007) namelijk vaak te maken met verschillen in het behoud van de culturele waarden. De botsing van maatschappelijke culturele waarden – het verschil in waardering tussen waarden in het gastland en waarden uit het land van oorsprong – kunnen aanpassingsmoeilijkheden tot gevolg hebben. Ook neemt de

kans op misverstanden en een afname in communicatie tussen ouders en kinderen toe als ze hun gedachten en gevoelens niet in dezelfde taal kunnen uiten (Gaytan, Carhil, & Suárez-Orozco, 2007). Het gebrek aan erkenning van de achtergrond van een kind kan zelfs leiden tot een emotionele scheiding van de naasten en de cultuur van het kind. Door ruimte te maken voor de moedertaal, blijven kinderen verbonden met hun ouders en andere familieleden (Nowak-Fabrykowski & Shkandrij, 2004). Deze verbinding is van belang voor het psychosociaal welzijn van het kind (McBrien, 2005).

Zoals in Tabel 2 te lezen is, biedt het geven van ruimte aan de moedertaal ook andere sociaal-emotionele voordelen. Het leidt tot een gevoel van veiligheid, erkenning en respect bij het kind (McBrien, 2005; Nowak-Fabrykowski & Shkandrij, 2004). Ook kan het een gevoel van gelijkwaardigheid en trots geven (McBrien, 2005). Eveneens helpt tweetalig onderwijs kinderen om iemands kennis en levenservaringen te waarderen, wat weer tot wederzijds respect en levenslange samenwerking met andere leerlingen leidt (Thomas & Collier, 1998).

Gibbons (2015) en LPTN (2017) beschrijven verschillende manieren waarop de moedertaal in het onderwijs kan worden opgenomen en hoe deze als leermiddel kan dienen. Deze aanbevelingen kunnen wellicht, met indien nodig enkele aanpassingen, worden gebruikt bij het voorlezen. Voorbeelden hiervan zijn: anders geletterde kinderen aanmoedigen om met name in het vroege stadia van het leren van de nieuwe taal te lezen en schrijven in de moedertaal, kinderen uitnodigen om tweetalige boeken te ontwikkelen voor jongere kinderen, kinderen hun eigen repertoire aan woorden, talen en uitdrukkingen laten bewaren in een taalportfolio, praten over andere talen door ze met elkaar te vergelijken en kinderen die dezelfde taal spreken laten samenwerken in hun eigen taal, voordat ze het in het Nederlands presenteren.

De bovenstaande resultaten komen uit onderzoeken die zijn gericht op de schoolsituatie. Naast deze onderzoeken, is er onderzoek gedaan naar het effect van bibliotherapie⁶ op het sociaal-emotionele welzijn van kwetsbare kinderen. Uit de review naar het effect van bibliotherapie van De Vries et al. (2017) kwam naar voren dat bibliotherapie voor een significante verbetering kan zorgen op sociaal-emotioneel gebied. Het kan zorgen voor minder sociale onzekerheid, depressie en angst; een beter probleemoplossend vermogen en betere coping vaardigheden; beter kunnen omgaan met conflict; een verbeterde zelfexpressie, communicatievaardigheden en empathie; een positiever zelfbeeld en beeld van

⁶Bibliotherapie is een vorm van therapie waarbij aan de hand van fictieve verhalen gedrags- of emotionele problemen worden voorkomen of behandeld (Stichting Lezen, 2020).

anderen; meer acceptatie en respect van anderen; minder schuldgevoelens; positieve gedragsveranderingen; een groter aanpassend vermogen; en het vermogen om hulp en steun van volwassenen te vragen.

In de praktijk kwam bovendien naar voren dat kinderen het geweldig vinden wanneer ze in hun moedertaal mogen (voor)lezen of als er interesse wordt getoond in hun moedertaal door naar woorden te vragen en deze proberen uit te spreken. Ook ouders waarderen de aandacht voor de moedertaal. Voorlees- en boekactiviteiten hebben dus de potentie om een waardevolle, preventieve interventie te zijn voor de versterking van de veerkracht en positieve gezondheid van vluchtelingenkinderen (Stichting Lezen, 2020).

Om de bovengenoemde effecten te kunnen bereiken, is het van belang om tijdens het voorlezen aan een aantal voorwaarden te voldoen. Cruciale elementen zijn onder andere ontspanning en plezier, interactie tijdens het voorlezen en een creatieve verwerking of een gesprek na afloop. Ook is het zeer belangrijk dat er veiligheid, rust en ruimte gecreëerd wordt voor het kind. Thuis voorlezen lijkt een geschikte setting om aan deze voorwaarden te kunnen voldoen. Tot slot is het van belang om de beschikking te hebben over geschikte boeken, zoals boeken met een simpele tekst en herkenbare woorden, boeken met een simpele verhaallijn en mogelijkheden tot interactie, boeken waarvan de tekst en de afbeeldingen nauw op elkaar aansluiten, boeken waarin innerlijke beleving en emoties van de een personage naar voren komen en prentenboeken zonder tekst die ook te begrijpen zijn als het Nederlands nog niet goed wordt beheerst door het kind (Isçi & Delarue, 2019; Stichting Lezen, 2020).

Bevindingen en inzichten uit de expertinterviews

De bevindingen uit Tabel 2, die voornamelijk afkomstig zijn uit onderzoek gericht op de klassensituatie, kunnen worden aangevuld met de bevindingen uit de interviews. Deze zijn weergegeven in Tabel 3.

Tabel 3*Bevindingen uit de expertinterviews*

Expert	Belangrijke uitspraken
Expert op het gebied van begrijpend lezen, NT2 en meertalig onderwijs	Scaffolden: tijdelijk hulpmiddel om iets te begrijpen (plaatjes, prentenboeken, filmpjes, experimenten, voorkennis en woordenschat uit de moedertaal). Grote woordenschat in de moedertaal maakt het makkelijker om het Nederlands te begrijpen. De luistertaal is verder ontwikkeld dan de lees-, schrijf- en spreektaal, dus luisterboeken en voorlezen zijn echt een middel om de woordenschat te stimuleren en om de taal op het belevingsniveau van het kind aan te bieden. Tijdens het voorlezen is het van belang dat de kinderen de taal en het bijbehorende beeld direct aan elkaar kunnen koppelen. Flow van het verhaal is belangrijker dan dat elk woord begrepen wordt, dus niet stoppen bij elk moeilijk woord, maar scaffolden. Het is belangrijk om op de hoogte te zijn van bepaalde cultuurverschillen, zodat je wel op <i>speaking terms</i> blijft.
Expert op het gebied van trauma bij kinderen, traumasensitief en cultuursensitief lesgeven, nieuwkomers en veerkracht	Je moet de moedertaal niet verbieden, want het kind voelt zich veilig in die taal. Het kind moet zich in de taal kunnen uiten. Maak het laagdrempelig en wees toegankelijk. Ga de verbinding aan met ouders door thee/koffie en lekkers aan te nemen en met ze te praten over hun cultuur. Geef ouders boekentips, neem ze mee naar de bibliotheek en laat ze tijdens het voorlezen ernaast zitten. De vrijwilliger zou contact kunnen opnemen met school om te vragen naar het boekenthema, de leesontwikkeling en de interesse in boeken van het kind, zodat daar op aangesloten kan worden. Informatie over het land van herkomst, de reden van vluchten, het schoolsysteem, opvoedingsnormen en waarden uit die cultuur geven veel informatie over hoe je met de ouders en het kind kunt omgaan. Je ziet dat leerkrachten/directeuren niet goed durven door te vragen tijdens het intakegesprek, waardoor er veel relevante informatie niet bekend is.
Expert op het gebied van wereldburgerschap, tweetalig onderwijs en de bevordering van meertaligheid in het onderwijs (o.a. migrantentalen)	Tijdens een intakegesprek kun je vragen naar het opleidingsniveau, of er aan geletterdheid wordt gedaan, welk belang zij hechten aan de talen, hoeveel thuishalen het kind heeft, of ze zelf voorlezen, et cetera. Tijdens en na het voorlezen kun je het sociaal-affectieve aspect en het kritisch denken meenemen. Vraag kinderen zelf naar welke soort boeken ze graag willen lezen of vraag het bij jonge kinderen aan de ouders. Er wordt nog impliciet aan kinderen de boodschap gegeven dat ze pas goed genoeg zijn als ze het Nederlands heel snel heel goed leren en dat de thuistaal helemaal niet belangrijk is.
Expert op het gebied van meertaligheid, meertalig onderwijs en laaggeletterdheid en tweetalige geletterdheid	Er zijn websites en apps waarop kinderboeken in verschillende talen zijn voorgelezen. Er zijn ook opnames op YouTube. We merken een verschil in hoe kinderen reageren op de ruimte die wordt gegeven aan de moedertaal. Er moet dus eerst bewustzijn en een veilig klimaat worden gecreëerd, zodat zij de drempel over durven. Met een gezinstaalplan wordt in kaart gebracht wat ouders met elke taal willen. Het is bedoeld om na te denken over het taalaanbod en hoe bepaalde doelen bereikt kunnen worden. Het is belangrijk om naar ouders niet op een denigrerende toon te praten. Je moet interesse tonen en ook duidelijk maken dat je open staat voor hun moedertaal door bijvoorbeeld 'hallo' te zeggen in die taal. Er zijn nog veel vooroordelen en hardnekkige fabels over het gebruik van de moedertaal, bijvoorbeeld dat de moedertaal het beste helemaal weggelaten kan worden, omdat anders het Nederlands niet goed ontwikkelt.

Zoals in Tabel 3 naar voren komt, zijn alle experts het erover eens dat ruimte maken voor de moedertaal van belang is voor de ontwikkeling van het kind. Zo geeft expert 2 aan: “... het kind voelt zich veilig in de moedertaal.” Expert 4 geeft wel aan dat het belangrijk is om te starten met de ‘taalattitude’. Daarmee bedoelt zij dat er bewustzijn en een open houding moet worden gecreëerd om zo te zorgen voor een veilig klimaat waarin kinderen zich durven te uiten in de moedertaal (als ze dit niet gewend zijn). Expert 3 en 4 merken namelijk nog wel dat veel professionals, maar ook ouders, de overtuiging hebben dat het weglaten van de moedertaal de beste wijze is om de Nederlandse taal te leren. Het gevaar hiervan is volgens expert 3 dat kinderen impliciet de boodschap krijgen dat ze pas goed genoeg zijn als ze de Nederlandse taal heel snel heel goed leren en dat de moedertaal helemaal niet belangrijk is.

Expert 2, 3 en 4 benoemen tevens het belang van een intakegesprek, waarbij de (begin)situatie van het gezin in kaart kan worden gebracht door te vragen naar het vluchtverhaal en de wensen en verwachtingen op gebied van de taalontwikkeling. Deze informatie kan de voorleesvrijwilliger handvatten bieden in de communicatie met het gezin. Bovendien kan in het intakegesprek worden duidelijk gemaakt dat de ouders het beste in de moedertaal kunnen spreken met de kinderen, omdat kinderen de Nederlandse taal het beste leren van iemand die hierin vaardig is (expert 1). Ook benoemen alle experts het belang van een open houding naar de ouders en het kind en het openstaan voor de cultuur, bijvoorbeeld door in de moedertaal te groeten.

Eveneens vinden alle experts het belangrijk om aan te sluiten bij het kind. Zo geeft expert 2 aan: “... heel goed aansluiten bij het kind, wat heeft het kind nodig, betrek het netwerk, sluit aan.” en expert 4 geeft aan: “... het goed aansluiten, dat je het juiste niveau vindt voor het kind”. Expert 2 benoemt bovendien nog dat de veerkracht tijdens het voorleesuur versterkt kan worden door het bieden van veiligheid en betrokkenheid en door het netwerk te betrekken. Expert 1 benoemt, net als expert 3 en 4, de interactie als belangrijk onderdeel tijdens het voorlezen. Bijvoorbeeld met plaatjes: “wat zie je hier?” (expert 4) of door vragen te stellen waarmee empathie wordt gestimuleerd: “hoe denk je dat die uil zich heeft gevoeld?” (expert 3). Expert 1 legt de nadruk op scaffolding ter bevordering van de woordenschatontwikkeling:

... is scaffolding eigenlijk een soort hulpmiddel om iets te begrijpen en dat is een tijdelijk hulpmiddel. ... eigenlijk is het meer het verplaatsen van zo'n steiger die steeds zorgt dat jij de zone van naaste ontwikkeling aankan én dat je taal ontwikkelt. ... hele simpele *scaffolds* zijn natuurlijk al gewoon plaatjes. ... of dat ze naast de

voorlezer zitten en meekijken in het boek. ... dat je kan aanwijzen ... en dat je op die manier het impliciet woord leren van kinderen kan aanzetten.

De experts laten zien hoe de inzichten vanuit wetenschappelijk onderzoek kunnen worden toegepast in de praktijk.

Het beeld vanuit de praktijk van het voorleesuur

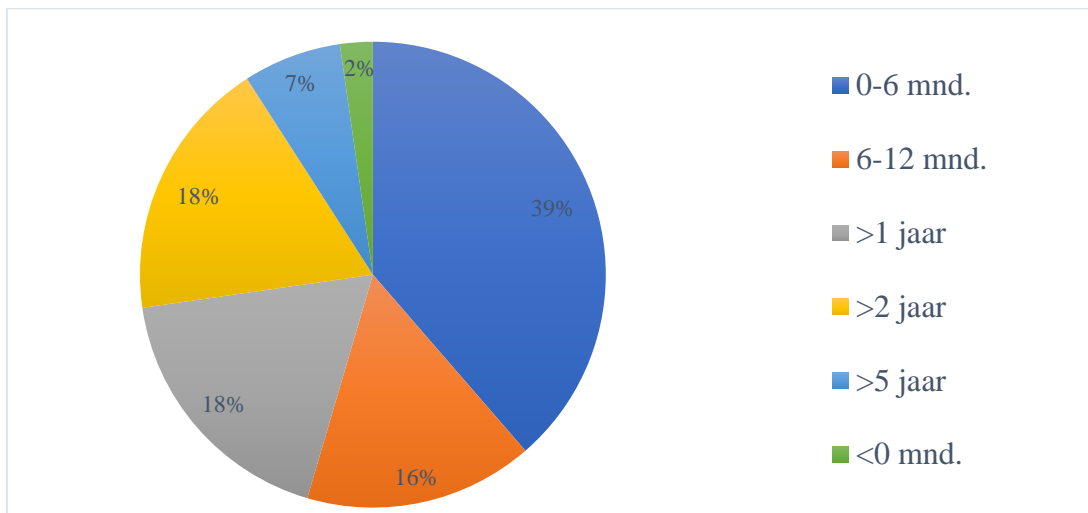
Om een beeld te krijgen van de praktijk van het voorleesuur is een vragenlijst uitgezet naar de voorleesvrijwilligers (deelvraag 2). Voorafgaande aan het verzenden van de vragenlijst is door de onderzoeker een onlinepresentatie gegeven aan een aantal vrijwilligers. Hierin zijn de aanbevelingen, die gebaseerd waren op de resultaten van de eerste deelvraag, gepresenteerd aan en geëvalueerd met de vrijwilligers. Hieruit kwam naar voren dat een aantal aanbevelingen van de experts en uit de literatuur volgens de voorleesvrijwilligers niet passend is voor het voorleesvrijwilligerswerk van Humanitas Groningen. De visie van Humanitas is om een plezierig uurtje te hebben samen met het kind, waarbij je het kind volgt en de focus legt op de taal en het taal- en leesplezier. Ook moet er laagdrempelig contact zijn met de ouders en een vertrouwensband met hen worden opgebouwd. Vragen naar een vluchtverhaal is daarbij niet passend, evenals het contact opnemen met een school. Dit heeft ook te maken met grens die aan vrijwilligerswerk zit, want vrijwilligers zijn geen hulpverleners. Zo gaven de coördinatoren aan: “Onze vrijwilligers zijn geen therapeuten, ook vragen we dat niet i.v.m. de privacy, we willen ons verre houden van vluchtverhaal, (cultureel) opvoedingsnormen”. Bovendien moet elke vrijwilliger het op zijn of haar eigen manier kunnen vormgeven, dus het creëren van één visie, wat werd aangeraden door expert 3, lijkt volgens de voorleesvrijwilligers niet geheel passend te zijn.

Algemeen beeld van de vrijwilligers

In Figuur 4 valt op dat ongeveer de helft van de voorleesvrijwilligers die de vragenlijst hebben ingevuld, op het moment van afname minder dan een jaar lang en slechts een kwart langer dan twee jaar voorleesvrijwilliger is. Op grond van de ingevulde vragenlijsten lijkt het vrijwilligerswerk iets voor een aantal jaren te zijn. Dit wordt bevestigd door de coördinatoren, die aangeven dat een deel van de vrijwilligers, met name studenten, het één tot twee jaren doet, en dat een ander deel, vaak de wat oudere voorleesvrijwilligers, langere tijd bij een gezin blijft. Van de voorleesvrijwilligers wordt wel verwacht dat ze het voor minimaal één jaar doen, om continuïteit te bieden aan het gezin.

Figuur 4

Hoe lang ben je al voorleesvrijwilliger bij Humanitas?

In Figuur 5 is te zien dat de meeste vrijwilligers hun keuze voor het voorleesvrijwilligerswerk hebben gemaakt, omdat zij graag met kinderen werken. Veel van deze voorleesvrijwilligers kiezen er tevens voor, omdat zij van lezen houden en/of geïnteresseerd zijn in andere culturen. Er is ook een groep voorleesvrijwilligers die ervoor kiest om iets aan de maatschappij te kunnen bijdragen: “Ik wilde graag iets extra’s bijdragen aan de samenleving” of bij te dragen aan een goede start voor het kind: “Lezen is essentieel voor de toekomst van een kind”.

Figuur 5

Motivatie van de voorleesvrijwilligers

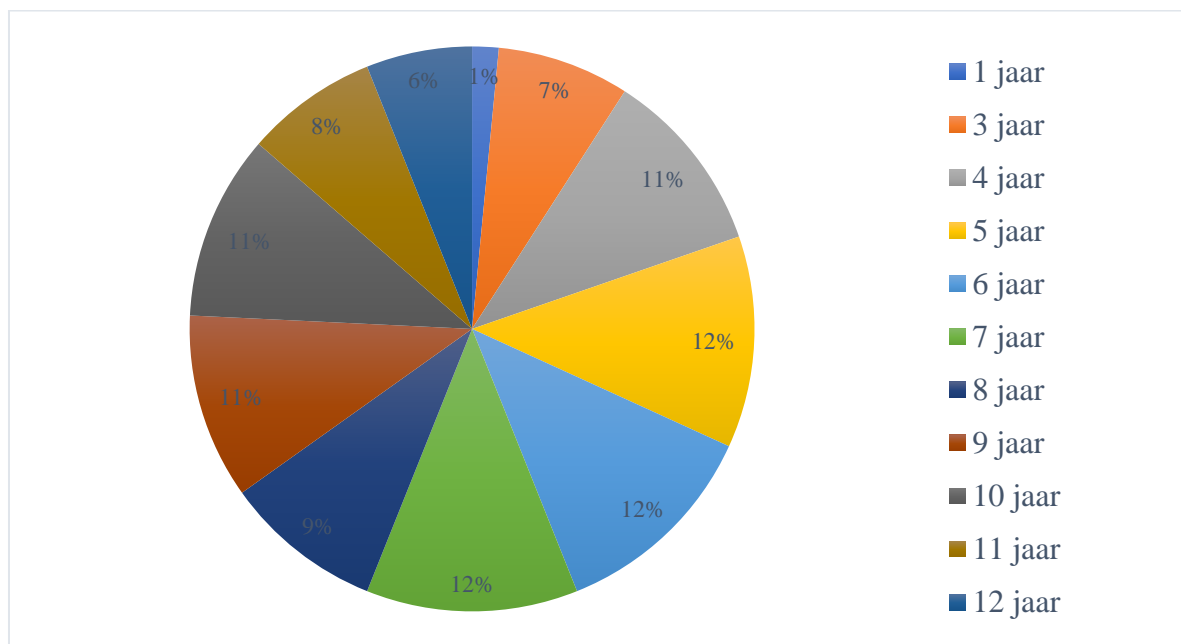
Noot. De vrijwilligers konden meerdere antwoorden kiezen

Algemeen beeld van het kind en het gezin

In Figuur 6 is te zien dat de leeftijd van de kinderen waaraan wordt voorgelezen erg divers en redelijk evenredig is verdeeld. Een aantal vrijwilligers leest aan meerdere kinderen in het gezin voor, ook aan jongere broertjes of zusjes.

Figuur 6

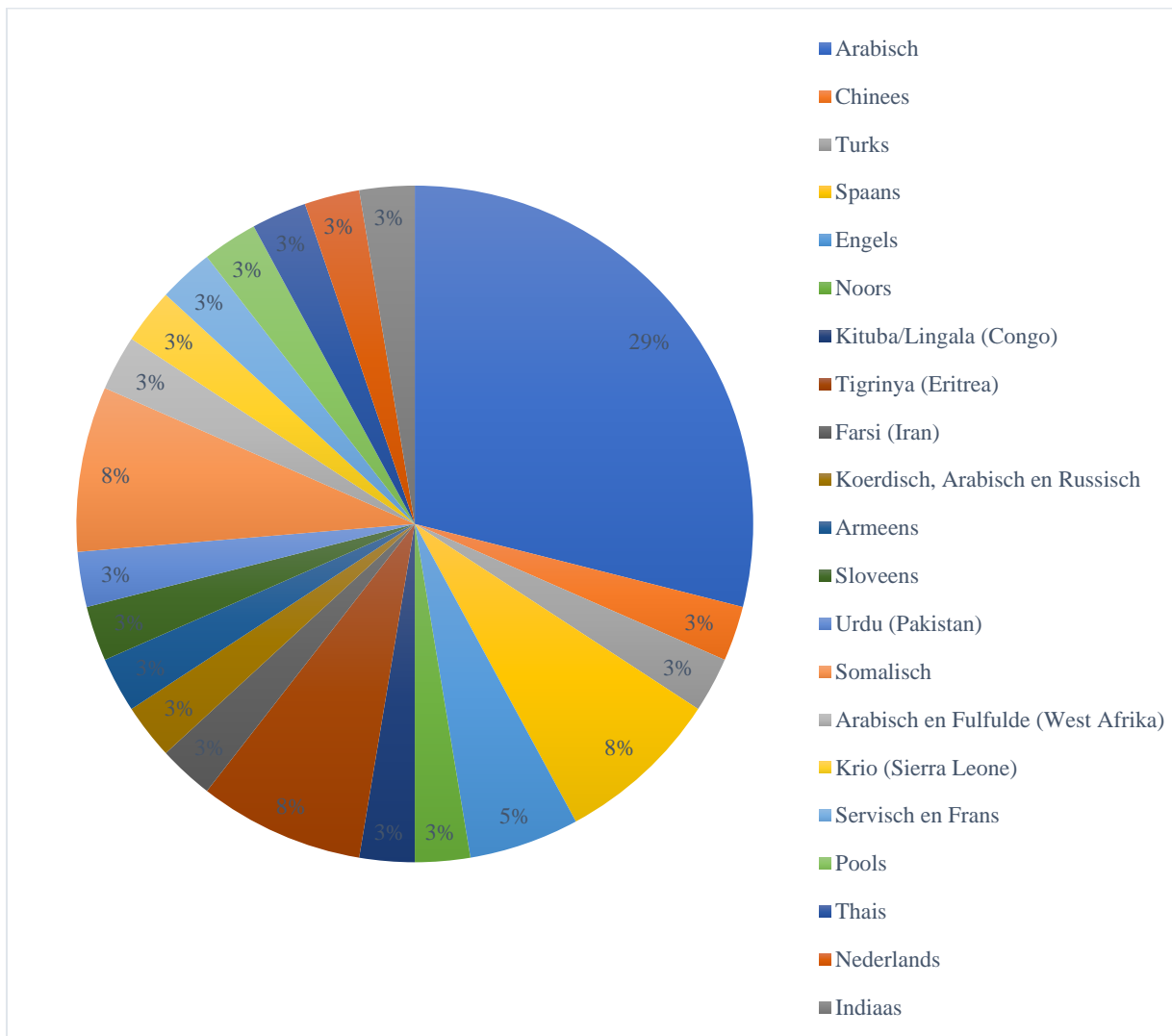
Leeftijd van het kind/ de kinderen

De gezinnen waarbij de vrijwilligers betrokken zijn, zijn erg divers. Hoewel, zoals in Figuur 7 te zien is, het grootste gedeelte van de gezinnen Arabisch spreekt, zijn er ook nog vele andere talen die gesproken worden, zoals Spaans, Somalisch en Tigrinya.

Figuur 7

Moedertaal van het gezin

Ook zijn er verschillen in de talen die door het gezin onderling worden gesproken als de voorleesvrijwilliger aanwezig is, zoals te zien is in Figuur 8. Zo geven de meeste vrijwilligers (60 procent) aan dat het gezin onderling in de moedertaal spreekt. De ouders hebben bijvoorbeeld aangegeven bij de voorleesvrijwilliger dat ze graag willen dat hun kind(eren) de moedertaal ook kunnen spreken. Er zijn ook ouders die het Nederlands wel betrekken in de communicatie met hun kind(eren). Zo geven twee voorleesvrijwilligers aan: “Ze probeert veel voor te lezen in het Nederlands, maar praat vrijwel altijd Arabisch met haar zoon” en “De ouders proberen veel Nederlands te praten met de kinderen, maar die hebben er zelf nog veel moeite mee”.

Figuur 8

Gesproken talen tijdens het voorleesuur tussen familieleden onderling

De taalvaardigheid in het Nederlands, de taalvaardigheid in de moedertaal en de betrokkenheid van de ouders is zeer divers. De Nederlandse spreekvaardigheid van ouders gaat volgens de voorleesvrijwilligers van “Geen Nederlands” tot “Ze spreken goed Nederlands”. De motivatie van de ouders is ook verschillend: “Ouders spreken weinig Nederlands, leren geen Nederlands omdat ze niet weten of ze in Nederland blijven” en “De ouders spreken redelijk goed Nederlands en proberen het nog beter te leren, dit vinden ze heel belangrijk. Moeder heeft een taalcoach van Humanitas”. De Nederlandse taalvaardigheid van de kinderen wordt door het grootste gedeelte van de voorleesvrijwilligers als “redelijk goed” omschreven. Er zijn echter ook andere situaties beschreven: “Mijn kindje is niet altijd op school geweest, veel op straat. Pikt het fonetisch wel snel op, maar navertellen en een eenvoudig gesprekje gaan nog moeizaam” en “Ze spreken een klein beetje, moeizaam Nederlands”.

De taalvaardigheid van de ouders in de moedertaal is net zo uiteenlopend als de Nederlandse taalvaardigheid. Een deel van hen is volgens de voorleesvrijwilligers goed ontwikkeld in de moedertaal en vaak ook hoogopgeleid, terwijl anderen de moedertaal wel spreken, maar er niet in kunnen lezen en/of schrijven. Voor een gedeelte van de voorleesvrijwilligers is deze informatie onbekend. Van de voorleesvrijwilligers die het hebben beschreven, geeft het grootste gedeelte aan dat de kinderen goed kunnen spreken in de moedertaal. Een aantal van hen geeft aan dat het kind ook kan lezen (en schrijven) in de moedertaal. Voor anderen is deze informatie onbekend.

De betrokkenheid van de ouders is uiteenlopend. Er wordt door de voorleesvrijwilligers gesproken van “Ouders zijn weinig betrokken bij de taalontwikkeling van het kind” tot “De moeder is erg betrokken, ze wil dat haar kinderen goed Nederlands leren” en alles daartussen in. Ook de aandacht die de ouders zelf besteden aan voorlezen loopt uiteen. Van de voorleesvrijwilligers die hier kennis van hebben, geeft een deel aan dat de kinderen door de ouders worden voorgelezen in de moedertaal, een deel geeft aan dat de kinderen worden voorgelezen in (gebrekkig) Nederlands, een deel geeft aan dat de ouders voorlezen in beide talen en een deel geeft aan dat de ouders nooit voorlezen, in geen enkele taal.

Het gebruik van de moedertaal tijdens het voorleesuur

Van de voorleesvrijwilligers die de vragenlijst hebben ingevuld, geeft meer dan de helft (N=29) aan dat zij al aandacht besteden aan de moedertaal en/of aan de cultuur van het gezin tijdens het voorleesuur. De invulling hiervan varieert van “Soms vraag ik of ze me kan vertellen wat een bepaald woord in het Somalisch is of ik vraag of ze mij wat woordjes kan leren” tot “Ik laat moeder meedoen bij het voorlezen van de jongste. We leren dan beiden nieuwe woorden: zij leren Nederlandse woorden en ik vraag het Arabische woord”. Een deel van de voorleesvrijwilligers geeft aan hier (nog) geen aandacht aan te besteden. Een enkeling van deze groep geeft aan hier niet voor open te staan: “Nee ga ik niet doen. Ik heb niet de behoefte om Arabisch te leren. Mede doordat het een ander schrift heeft en er totaal geen herkenning is”. Anderen vinden het lastig: “Het is lastig om de thuistaal te betrekken bij het voorleesuurkje als de ouders niet zo goed zijn in het vertalen naar het Nederlands en ik hun moedertaal niet spreek, want dan kost het altijd veel moeite om elkaar te begrijpen. De taalbarrière is dan ontzettend groot”. Ook zijn er voorleesvrijwilligers die hier nog niet iets mee deden, maar dit nu wel van plan zijn: “Ik zie nu veel meer de noodzaak om de thuistaal een plaats te geven ook bij het voorlezen. De moeder er meer bij te betrekken. Het is goed dat hier meer aandacht aan wordt besteed. Humanitas geeft nu veel meer inhoudelijke ondersteuning”.

Ongeveer de helft van de voorleesvrijwilligers die de vragenlijst heeft ingevuld (N=20) geeft aan dat het kind met waardering reageert op de aandacht die de voorleesvrijwilliger aan de moedertaal en/of de cultuur van het kind geeft. Dit uit zich er volgens de voorleesvrijwilligers in dat ze het leuk vinden, zich trots voelen of het grappig vinden (als de voorleesvrijwilliger iets niet goed kan uitspreken). De voorleesvrijwilligers zeggen hierover: “Hij vindt ’t prachtig als ik iets in hun taal probeer uit te spreken” en “Ze is trots dat ze ook Turks kan en vindt het leuk om erover op te scheppen. Ze reageert dan ook

enthousiast als we het erover hebben”. Er zijn ook kinderen die meer onzekerheid laten zien: “Het kind moet licht worden overgehaald en is wat onzeker en zoekt bevestiging bij de moeder. Toch lijkt zij dit na afloop als positief te hebben ervaren”. Meer dan de helft van de vrijwilligers die de vragenlijst heeft ingevuld (N=26) geeft aan dat het kind geen initiatief neemt de moedertaal te gebruiken. Dit betekent echter lang niet altijd dat het kind er geen plezier aan beleeft. Zo geeft een voorleesvrijwilliger aan: “Zij neemt hierin geen initiatief. Maar als ik het probeer dan corrigeert ze me wel/moedigt ze me aan”.

Verschillende voorleesvrijwilligers hebben ideeën over hoe de moedertaal geïntegreerd zou kunnen worden in het voorleesuur. Veel van hen geven het leren van woorden en uitdrukkingen in de moedertaal als mogelijkheid aan, zoals deze voorleesvrijwilliger: “Iedere week een woord laten leren door het kind”. Ook geven voorleesvrijwilligers het idee van groeten in de moedertaal en een talenvergelijking, zoals deze: “Luisteren of er klanken zijn die overeenkomen”. Tevens wordt het idee gegeven van het meenemen van een tweetalig boek, een boek in de moedertaal of een boek over het land van herkomst. Zo gaf één van de vrijwilligers aan om een sprookje in de moedertaal te laten voorlezen door de ouders en daarna door vrijwilligers in het Nederlands te laten voorlezen. Andere ideeën waren om het kind in beide talen te laten antwoorden op een vraag, het kind zinnen te laten vertalen de moedertaal, (meertalige) spelletjes te doen en meer interactie te hebben met de ouders.

Struikelblokken tijdens het voorleesuur

Er zijn verschillende punten waar de voorleesvrijwilligers tegenaan lopen tijdens het voorleesuur. Zo zijn er kinderen die het voorlezen niet leuk vinden, gezinnen waar de situatie zo chaotisch is dat het al mooi is als de vrijwilliger aan het voorlezen toe komt en kinderen die hun aandacht niet bij een verhaal kunnen houden. De voorleesvrijwilligers hebben hier (gedeeltelijk) al wel oplossingen voor gevonden: “Voorlezen is moeilijk, kan haar aandacht er moeilijk bijhouden, maar plaatjes benoemen vindt ze leuk, evenals simpele spelletjes” en “Ze wil niet voorgelezen worden maar puzzels maken, waar ik dan met haar over praat”. Ook blijkt er in ieder geval één gezin te zijn die de visie aanhangt van het eentalig onderwijs, waarover werd gesproken in de inleiding en waar expert 3 en 4 op zijn teruggekomen. Eén van de vrijwilligers geeft namelijk aan: “Dit gezin is het ‘slachtoffer’ van de goede raad destijds (9 jaar geleden) om alles in het Nederlands te communiceren”. Tot slot is de taalbarrière een probleem dat voorleesvrijwilligers tegenkomen: “Het is lastig om de thuistaal te betrekken bij het voorleesuurje als de ouders niet zo goed zijn in het vertalen naar het Nederlands en ik hun moedertaal niet spreek, want kost het altijd veel moeite om elkaar te

begrijpen. De taalbarrière is dan ontzettend groot.” en “Ik vind de combinatie van 3 talen soms ingewikkeld en weet soms niet zo goed in welke taal ik met de moeder moet praten. Ook weet ik niet altijd goed wat ik moet doen of zeggen als de kinderen veel Noors/Engels met elkaar spreken tijdens het doen van een spel.”.

De geformuleerde aanbevelingen op basis van de resultaten van de eerste deelvraag zijn ter discussie gesteld tijdens de onlinepresentatie. Op basis hiervan konden de aanbevelingen al gedeeltelijk worden aangepast. Vervolgens hebben de antwoorden op de vragenlijst tot verdere aanpassingen van de aanbevelingen geleid.

Reactie van de coördinatoren op de aanbevelingen

Op basis van de wetenschappelijke kennis is een lijst met aanbevelingen opgesteld, waarvan sommige, zoals eerder aangegeven, onder kritiek zijn gesteld door de voorleesvrijwilligers. De lijst met aanbevelingen is op basis van de kritiek en de ervaringen uit de praktijk aangepast en vervolgens met coördinatoren doorgenomen op haalbaarheid en geschiktheid voor Humanitas (deelvraag 3). In samengevatte vorm luiden de aanbevelingen:

- creëer een veilige setting voor het kind: maak persoonlijk contact, zet de boeken in op een niet-schoolse manier, zorg voor een ontspannen sfeer en laat de afspraken wekelijks op dezelfde dag en hetzelfde tijdstip plaatsvinden;
- zorg voor een open houding naar ouders: stel je laagdrempelig op, wees geïnteresseerd in de cultuur, neem ouders en kind(eren) mee naar de bibliotheek en geef boekentips;
- start met een intakegesprek waarin de taalontwikkeling van het kind en het gezin in kaart worden gebracht, evenals de doelen die ze hebben voor het ontwikkelen van de Nederlandse taal en de moedertaal. Breng ouders ook op de hoogte van de voordelen die het biedt om aandacht te geven aan de moedertaal;
- zorg voor een goede voorbereiding: bedenk welke vragen vooraf, tijdens en na het voorlezen gesteld kunnen worden, bedenk van tevoren hoe je moeilijke woorden kunt uitleggen, bedenk een (creatieve) verwerkingsactiviteit en bedenk een plan B;
- betrek de moedertaal van het kind: maak taalvergelijkingen, vraag het kind naar de term in de moedertaal, kies meertalige prentenboeken, maak een woordenboom, taalportret, woordenboek, taalportfolio en/of taalboom, zing liedjes in twee talen, laat het kind in beide talen antwoorden, et cetera. Kies hierin een vorm die voor jou werkt.
- pas je aan het kind aan: plezier in taal en het vergroten van de woordenschat kan op veel verschillende manieren worden vormgegeven, niet alleen met voorlezen. Denk aan: liedjes, spelletje, plaatjes benoemen, praten over een puzzel, et cetera;

- zorg voor geschikte boeken: bespreek met het kind welke onderwerpen hij/zij leuk vindt, vraag naar het thema dat ze op school hebben, kies boeken met een nauwe aansluiting van tekst en beeld en herkenbare woorden en kies boeken die uitlokken tot interactie. Het belangrijkste hierbij is de interesse van het kind;
- gebruik *scaffolds* (beelden (prentenboeken, plaatjes, filmpjes), experimenten en voorkennis) om de ontwikkeling van de woordenschat te versterken.

De uitgebreide versie van de voorlopige aanbevelingen, waarin onder andere een toelichting wordt gegeven over het belang ervan, is toegevoegd als bijlage (zie Bijlage I).

Over het algemeen werden de aanbevelingen als bruikbaar beoordeeld door de coördinatoren en ze geven een reden om kritisch door de informatieboekjes heen te gaan die nu aan de voorleesvrijwilligers worden meegegeven. Bij een aantal dienden wel aanpassingen doorgevoerd te worden om ze passend te maken voor het voorleesproject.

De eerste aanbeveling, betreffende het intakegesprek, kwam op de coördinatoren over als te resultaatgericht: "... nu noem je doelen en een plan en dat soort dingen en dat staat natuurlijk wel een beetje in conflict met het voorlezen, plezier in lezen en het vrijwilligerswerk, waar je eigenlijk niet resultaatgericht bezig bent." (coördinator 1). Zij vinden het belangrijk om een veilige setting te creëren, waarin het voorlezen op niet-schoolse manier wordt ingezet (aanbeveling 1). Daar komt nog bij dat communiceren met veel gezinnen op zichzelf al een uitdaging is door de aanwezige taalbarrière. De coördinatoren vinden het echter wel een goed idee om met de vrijwillige coördinatoren⁷ te bespreken wat zij in het intakegesprek vragen aan de ouders en te benadrukken dat het goed is om in kaart te brengen welke taal onderling in het gezin wordt besproken en hoe de taalvaardigheid van de gezinsleden is. Dit moment kan ook gebruikt worden om bij de ouders te benadrukken dat het belangrijk is dat zij met hun kinderen in de moedertaal communiceren en niet in het Nederlands, omdat dit beter is voor de taalontwikkeling van het kind.

Ook vonden de coördinatoren het belangrijk om onderscheid te maken tussen wat de ouders en wat de voorleesvrijwilligers leren over het belang van de thuistaal. De ouders moeten volgens de coördinatoren leren dat het goed is voor de Nederlandse taalontwikkeling van hun kind en de voorleesvrijwilliger moet uitgelegd krijgen dat het goed is voor de veerkracht van het kind en dat het een goede manier is om de ouders meer te betrekken bij het voorlezen.

⁷ De vrijwillige coördinatoren voeren het intakegesprek met het gezin, maken de koppeling tussen de vrijwilliger en het gezin en zijn erbij als de vrijwilliger en het gezin kennis maken met elkaar.

Gezien het belang van het gebruik van de moedertaal, vinden de coördinatoren het prettig dat de reacties van de kinderen, die door de vrijwilligers zijn beschreven naar aanleiding van het gebruik van de moedertaal, gebruikt kunnen worden om andere voorleesvrijwilligers te motiveren aandacht te besteden aan de moedertaal. Ook kunnen de vrijwilligers gemotiveerd worden door te beschrijven dat het niet groots aangepakt hoeft te worden, want alleen ‘hallo’ zeggen in de moedertaal kan al veel opleveren.

Het signaleren van geïsoleerde gezinnen, één van de aanbevelingen, wordt niet verwacht van de voorleesvrijwilligers door Humanitas Groningen, maar de coördinatoren hebben gemerkt dat veel voorleesvrijwilligers dit wel doen. Zij zien dat veel voorleesvrijwilligers hoge eisen aan zichzelf stellen en bang zijn het niet goed te doen. Daarom is het volgens de coördinatoren goed om de stappen uit te leggen die ondernomen kunnen als de voorleesvrijwilligers zich zorgen maken over een gezin.

Bij de aanbeveling over het bezoek aan de bibliotheek en het stimuleren om er lid van te worden, is het van belang dat de voorleesvrijwilligers het gezin hier stapsgewijs in begeleiden. Van ouders die de Nederlandse taal niet vaardig zijn, kan niet worden verwacht dat zij zich daar zelf goed mee redden.

Het bespreken van de aanbevelingen met de coördinatoren heeft geleid tot het doorvoeren van de laatste aanpassingen van de lijst met aanbevelingen voor de handreiking, zodat het eindresultaat geheel past binnen de visie en mogelijkheden van het voorleesproject van Humanitas Groningen (zie Tabel 4).

5. Discussie

Conclusie

In dit onderzoek werd getracht een antwoord te krijgen op de vraag op welke manier de voorleesvrijwilligers van Humanitas Groningen de moedertaal kunnen betrekken tijdens het voorlezen aan vluchtelingenkinderen. De huidige handreiking leek onvoldoende aan te sluiten bij de diversiteit van de gezinnen en voorleesvrijwilligers. Om recht te doen aan deze diversiteit, is als doel gesteld om de handreiking uit te breiden en te verdiepen met theoretische onderbouwing.

Het gebruik van de moedertaal blijkt zowel cognitieve als sociaal-emotionele voordelen te bieden. Zo blijkt de taalverwerving gemakkelijker te verlopen en creëert het een gevoel van veiligheid, erkenning en respect. Dit heeft vervolgens een positief effect op de veerkracht van de kinderen. Het gebruik van de moedertaal lijkt dus een belangrijk onderdeel te vormen van het voorleesuur. De voorleesvrijwilligers maken al in meer of mindere mate ruimte voor de moedertaal tijdens het voorleesuur, maar in de praktijk merken zij dat hierbij nog wel een aantal moeilijkheden naar voren komen, zoals de taalbarrière en de omstandigheden waarin voorgelezen wordt. Een deel van de aanbevelingen die voortvloeiden uit het literatuuronderzoek en de interviews bleken dan ook in de praktijk niet haalbaar te zijn en moesten worden aangepast. Zo moest duidelijker naar voren komen dat de focus van het voorleesuur op plezier en taal zou moeten liggen en van vrijwilligers niet verwacht kan worden dat zij navraag doen naar het vluchtverhaal en opvoedingsnormen.

De aanbevelingen, aangepast naar aanleiding van de resultaten van de vragenlijst, zijn vervolgens besproken met de coördinatoren. Zij gaven aan dat het bruikbare aanbevelingen zijn en dat het een reden geeft om kritisch door de informatieboekjes heen te gaan die nu aan de voorleesvrijwilligers worden gegeven. Ook gaven zij aan dat het delen van de resultaten een mooie manier is om de voorleesvrijwilligers te motiveren om hiermee aan de slag te gaan. Ook andere aanbevelingen (die niet met de moedertaal te maken hebben), vonden zij waardevol en praktisch inzetbaar. De aanbevelingen moesten gedeeltelijk worden aangepast om goed aan te sluiten op de visie van het voorleesproject.

Het uiteindelijke resultaat is een lijst met aanbevelingen inclusief theoretische onderbouwing, passend bij de visie van Humanitas Groningen. Deze staan weergegeven in Tabel 4. Ook is er een lijst samengesteld met concrete manieren om de moedertaal te betrekken tijdens het voorleesuur, evenals andere praktische aanbevelingen voor de vormgeving van het voorleesuur. Deze is toegevoegd als bijlage (zie Bijlage J).

Tabel 4

De uiteindelijke aanbevelingen voor het voorleesuur van Humanitas Groningen

Aanbeveling	Toelichting
<i>Aanbevelingen voor de coördinatoren</i>	
Leg de vrijwillige coördinatoren en vrijwilligers uit wat het belang is van het gebruik van de moedertaal.	Hierover is het volgende te benoemen: de verwerving van een nieuwe taal blijkt gemakkelijker te verlopen wanneer kinderen de ruimte krijgen om hun moedertaal te gebruiken, de moedertaal kan namelijk gebruikt worden als compensatie voor de hiaten die het kind heeft in de kennis van de nieuwe taal door de kennis en sterke punten van de moedertaal te benutten; het draagt bij aan het behoud van familie- en culturele banden en het geeft een gevoel van veiligheid, erkenning, respect, gelijkwaardigheid en trots, het draagt bij aan de veerkracht van kinderen; en het is een manier om de ouders bij het voorlezen te betrekken.
Geef de vrijwilligers een duidelijk overzicht van de boeken, websites en activiteiten.	Plaats het overzicht op een goed toegankelijke plek, zoals op een website. Geef uitgewerkte voorbeelden van de activiteiten, zodat de vrijwilligers het gemakkelijk kunnen toepassen. Daarnaast kan een digitaal overzicht van de boeken, inclusief de omschrijving van de geschiktheid per leeftijd, taalvaardigheid en onderwerp, de vrijwilligers motiveren tot het kiezen van geschikte boeken, omdat de drempel lager is (zij hoeven er niet gelijk voor naar Humanitas). Websites die de vrijwilligers kunnen delen met ouders zijn: https://prentenboekeninalletalen.nl/ (prentenboeken die in allerlei talen worden voorgelezen) en https://www.youtube.com/watch?v=KVjmU5ZvCRE (de Gruffalo in het Arabisch voorgelezen).
Maak een praktische handleiding over het belang van voorlezen.	Maak een, voor de ouders begrijpelijke, praktische handleiding over het belang van voorlezen met tips en ideeën over de vormgeving ervan. Voorlezen is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen, zowel op cognitief als sociaal-emotioneel gebied: het stimuleert de ontwikkeling van het taal- en tekstbegrip en het geeft een stevige impuls aan de uitbreiding van de woordenschat; het kan kinderen helpen te leren omgaan met moeilijke kwesties uit het eigen leven en het kan hen leren over zowel overeenkomsten als verschillen tussen andere tijden, culturen en religies; en de emoties, die zowel in de tekst als illustraties aanwezig zijn, kunnen inzicht geven in emoties en de sociaal-emotionele woordenschat vergroten. Kinderen die thuis gestimuleerd en begeleid worden op het gebied van lezen, komen met een voorsprong op school. Kinderen die vertrouwd zijn met lezen van huis uit behalen uiteindelijk een hoger onderwijsniveau dan kinderen die hier niet vertrouwd mee zijn. Ook blijkt een grote en hecht verankerde woordenschat van belang te zijn voor goede schoolprestaties.
<i>Aanbevelingen voor de vrijwillige coördinatoren</i>	
Breng in kaart wat de taalvaardigheid van de gezinsleden is in zowel het Nederlands als in de moedertaal.	Kennis van taalvaardigheid in de moedertaal van de ouders maakt duidelijk wat de ouders kunnen betekenen in het bijbrengen van de moedertaal aan hun kinderen (begrijpen, spreken, (voor)lezen en/of schrijven) en welke rol zij zouden kunnen innemen tijdens het voorleesuur (bijvoorbeeld meedoen bij het voorlezen van een tweetalig boek). Kennis van taalvaardigheid in de moedertaal van het kind maakt duidelijk wat je van het kind kunt verwachten, welke activiteiten mogelijk zijn: kan het kind (in) de moedertaal begrijpen, spreken, lezen en/of schrijven? Kennis van taalvaardigheid in het Nederlands van de ouders maakt duidelijk wat de rol is van het kind in het gezin: is het een tolk voor de ouders of kunnen de ouders zichzelf ook verstaanbaar maken? Kennis van taalvaardigheid in het Nederlands van het kind maakt duidelijk wat je van het kind kunt verwachten en welke activiteiten mogelijk zijn: kan het kind (in) het Nederlands begrijpen, spreken, lezen en/of schrijven en hoe groot is de woordenschat? Het is namelijk belangrijk om goed aan te sluiten op de beginsituatie en het belevingsniveau van het kind (de zone van naaste ontwikkeling).
Breng de ouders op de hoogte van de voordelen van het communiceren in hun eigen moedertaal met hun kind(eren).	De verwerving van een nieuwe taal blijkt gemakkelijker te verlopen wanneer kinderen de ruimte krijgen om hun moedertaal te gebruiken. De moedertaal kan namelijk gebruikt worden als compensatie voor de hiaten die het kind heeft in de kennis van de nieuwe taal door de kennis en sterke punten van de moedertaal te benutten. Ouders kunnen deze informatie ook lezen in het Albanees, Arabisch, Bulgaars, Duits, Engels, Farsi, Frans, Kroatisch, Nederlands, Pools, Roemeens, Russisch, Servisch, Slovaaks, Tigrinya en Turks. Ga hiervoor naar: https://meertaligheid.be/materiaal/je-spreekt-thuis-verschillende-talen-dat-is-goed-voor-je-kind
Leg de ouders uit wat het belang is van voorlezen.	Een praktische handleiding over het belang van voorlezen met tips en ideeën over de vormgeving ervan helpt ouders, dit is een taak voor de coördinatoren. Ook kan mondeling besproken worden wat het belang van voorlezen is, bijvoorbeeld tijdens het intakegesprek.

Aanbevelingen voor de voorleesvrijwilligers

Creëer een veilige setting voor het kind.	Deze veilige setting kan worden gecreëerd door: persoonlijk contact te maken; de boeken op een niet-schoolse manier in te zetten (dus geen snelheidslezen en geen nadruk op goed/fout, zodat kinderen geen prestatiedruk voelen, want ze moeten juist fouten durven te maken en nieuwe dingen durven te proberen); voor een ontspannen sfeer te zorgen; en de afspraken wekelijks op dezelfde dag en hetzelfde tijdstip te laten plaatsvinden. Als er heel veel onrust is in het gezin, bespreek dan met ouders of het voorlezen in de bibliotheek kan plaatsvinden (mits dat voor alle partijen goed te bereiken is).
Laat een open houding zien naar ouders.	Dit houdt in dat je je laagdrempelig opstelt en interesse toont in de achtergrond, cultuur en taal van het gezin. Dit kan worden gedaan door vragen te stellen over hun cultuur en het gezin te groeten in de moedertaal. Hoewel het vanwege de taalbarrière van belang is om rustig en duidelijk te spreken, moet je ervoor oppassen dat het geen denigrerende toon wordt.
Maak ruimte voor de moedertaal tijdens het voorleesuur. Kies hierin een vorm die voor jou goed werkt.	Het gaat om het uitdragen van de boodschap: jouw/jullie moedertaal mag er zijn, dus groeten in de moedertaal en interesse tonen in de cultuur kan ook al voldoende zijn. Wat hierbij wel van belang is, is om te beseffen dat als het kind geen initiatief neemt in het gebruik van de moedertaal, dit niet per se betekent dat het kind het niet waardeert. Sommige kinderen zijn het niet gewend en zijn daarom angstig en andere kinderen zijn onzeker en hebben wat vertrouwen nodig om zich in hun moedertaal te uiten. Veel kinderen blijken, zoals naar voren kwam in de resultaten van de vragenlijst, het wel degelijk heel leuk te vinden. Het blijft natuurlijk wel van belang om goed te kijken naar de reactie van het kind, omdat sommigen zich willen focussen op het Nederlands tijdens het voorleesuur zonder hun moedertaal daarbij te gebruiken. Door in kaart te brengen wat de taalvaardigheid en wensen zijn, kan hier op worden ingespeeld.
Zorg voor een goede voorbereiding.	Dit houdt in dat je van tevoren bedenkt welke vragen vooraf, tijdens en na het voorlezen gesteld kunnen worden; van tevoren bedenkt hoe je moeilijke woorden kunt uitleggen, bijvoorbeeld aan de hand van afbeeldingen; een (creatieve) verwerkingsactiviteit bedenkt, zoals het bedenken van een ander einde voor het verhaal, het maken van een woordweb of het maken van een tekening bij het verhaal; en een plan B bedenkt, zoals een ander boek, het zingen van een lied, het doen van een spel of het maken van en praten over een puzzel.
Zorg voor geschikte boeken.	Dit kun je doen door met het kind te bespreken welke onderwerpen hij/zij leuk vindt, door naar het thema dat ze op school hebben te vragen, boeken te kiezen met een nauwe aansluiting van tekst en beeld en herkenbare woorden en door boeken te kiezen die uitlokken tot interactie. Het belangrijkste hierbij is de interesse van het kind mee te nemen. Nauwe aansluiting van tekst en beeld is belangrijk, omdat de kinderen dan de taal en het bijbehorende beeld direct aan elkaar kunnen koppelen. Hoe kleiner de woordenschat, hoe eenvoudiger het boek, maar let er daarbij wel op dat de inhoud past bij het belevingsniveau van het kind. In de bibliotheek is een 'makkelijk lezen plein' te vinden. Dit is voor kinderen die niet zo van lezen houden of daar moeite mee hebben en waar geschikte en aantrekkelijke boeken gepresenteerd staan (https://www.makkelijklezenplein.nl/).
Gebruik scaffolds tijdens het voorlezen.	De luistertaal is verder ontwikkeld dan de lees-, schrijf- en spreektaal, dus luisterboeken en voorlezen zijn echt een middel om de woordenschat te stimuleren en om de taal op het belevingsniveau van het kind aan te bieden. Tijdens het voorlezen is het dan wel van belang dat de kinderen de taal en het bijbehorende beeld direct aan elkaar kunnen koppelen. Bij het voorlezen van een prentenboek moet wat wordt verteld dus worden aangewezen. Een scaffold is een tijdelijk hulpmiddel om iets te begrijpen. Je kunt het zien als een soort steiger, die je hebt staan ter ondersteuning van wat je op dat moment leert. Als je dat beheerst, verplaatst de steiger zich een stukje, zodat je je weer verder kunt ontwikkelen (zie afbeeldingen). Voorbeelden van scaffolds zijn plaatjes, prentenboeken, filmpjes, experimenten, voorkennis en woordenschat uit de moedertaal. Een grote woordenschat in de moedertaal maakt het makkelijker om het Nederlands te begrijpen. Als een kind het begrip al in de moedertaal kent, hoeft hij namelijk alleen nog maar het Nederlandse woord eraan te koppelen en niet meer het gehele concept te leren. Het gebruik van scaffolds draagt bij aan de ontwikkeling van de Nederlandse woordenschat.
Pas de activiteiten aan naar de behoeften van het kind. Neem het gezin mee naar de bibliotheek en stimuleer ze om lid te worden.	Plezier in taal en het vergroten van de woordenschat kan op vele manieren: voorlezen, liedjes, spelletjes, plaatjes benoemen, praten over een puzzel, et cetera. Kijk hierbij naar de behoeften van het kind. Pas als het kind zonder tegenzin met de activiteit meedoet, zal het tot leren komen. Neem de ouders en het kind of de kinderen mee naar de bibliotheek tijdens het voorleesuur en leg ze de werking van de bibliotheek uit: welk gedeelte van de bibliotheek moeten ze zijn? wat betekenen de labels op de kaft? hoe werkt het lenen? hoe kunnen ze hulp vragen aan een bibliotheekmedewerker? enzovoort.
Bespreek verontrustende signalen in het gezin met de vrijwillige coördinator.	Een verontrustend signaal kan zijn dat je ziet dat het gezin erg geïsoleerd leeft en geen mensen in de omgeving heeft om op terug te kunnen vallen. Sociale steun is belangrijk voor de ontwikkeling van veerkracht en moet daarom wel aanwezig zijn. Een andere vrijwilliger binnen Humanitas kan dit vervolgens oppakken.

Reflectie op de conclusie

Hoewel integratie – het aangaan van relaties met de andere groep in de samenleving en tegelijkertijd ook de eigen culturele identiteit en culturele kenmerken behouden – voordelen biedt ten opzichte van de andere acculturatiestrategieën, waaronder betere sociaal-emotionele uitkomsten (Berry, 2019; Berry et al., 2006; McBrien, 2005), lijkt er bij een aantal ouders nog sprake te zijn van ideeën die samenhangen met assimilatie. De overtuiging dat het behoud van de moedertaal van belang is en juist een positieve invloed heeft op de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid wint steeds meer terrein, maar de visie die een aantal jaren geleden zijn opgang deed, namelijk de gedachte dat anderstalige kinderen geen vreemde taal mogen spreken op school en dat het spreken van hun eigen moedertaal op school hun Nederlandse taalontwikkeling negatief zou beïnvloeden (Pulinx et al., 2014), lijkt nog steeds aanwezig te zijn. Zo kwam naar voren in de resultaten van de vragenlijst dat er ouders zijn die denken dat hun kinderen het beste Nederlands leren als ze alleen maar in het Nederlands communiceren. Theorie en praktijk lijken dus nog niet geheel op elkaar aan te sluiten. Het expliciet delen van de boodschap dat er ruimte gemaakt moet worden voor de moedertaal, lijkt daarom van belang te zijn. De veilige setting van het voorleesuur lijkt hier geschikt voor, omdat de voorleesvrijwilligers laagdrempelig contact hebben met de ouders. De theoretische onderbouwing zou de boodschap kunnen verduidelijken.

De veilige setting van het voorleesuur, die de coördinatoren en voorleesvrijwilligers heel belangrijk vinden, biedt tevens een ander voordeel. Deze setting is namelijk geschikt om de veerkracht van de kinderen te versterken, omdat de kinderen in het één-op-één-contact goed gezien en gehoord worden. Dit draagt eraan bij dat ze ingrijpende gebeurtenissen een plek kunnen geven. Ook biedt het voorlezen in de thuissituatie, een bekende, veilige plek voor het kind, een gevoel van veiligheid en is er in het één-op-één-contact de mogelijkheid om interesse te tonen en te complimenteren. Deze beschreven factoren dragen bij aan het versterken van de veerkracht (Stichting Lezen, 2020; Van Schie & Van den Muijsenbergh, 2017). Eveneens worden de voorleesvrijwilligers gestimuleerd om te focussen op het plezier. Door een situatie te creëren waarin niet op presteren wordt gefocust, hopen ze dat kinderen fouten durven te maken en zich zo verder kunnen ontwikkelen.

Hoewel in deze scriptie gesproken wordt over vluchtelingenkinderen, gelden de aanbevelingen ook voor meertalige kinderen zonder traumatisch verleden. Zo spreken Gaytan et al. (2007), Kirova (2005) en Phinney et al. (2001) over immigranten, zonder specifiek in te gaan op de voorgeschiedenis en heeft het LPTN (2017) de inhoud van haar handreiking

gericht op onderwijs aan migrantenkinderen die als vluchteling of asielzoeker, door adoptie of door arbeid van de ouders in het Nederlandse onderwijs zijn beland.

Inhoudelijke beperkingen

De resultaten van de eerste deelvraag, en daarmee de basis voor de aanbevelingen, waren voornamelijk gebaseerd op de onderwijssetting. Specifieke onderzoeken naar het gebruik van de moedertaal tijdens het voorlezen zijn nauwelijks beschikbaar. Met dit onderzoek is een start gemaakt op dit gebied.

Tevens is onderzoek naar veerkracht lastig, omdat het een breed begrip is. In de geanalyseerde onderzoeken is dan ook niet specifiek onderzoek gedaan naar veerkracht. Er zijn echter wel voordelen van het gebruik van de moedertaal naar voren gekomen die kunnen bijdragen aan het versterken van de veerkracht, zoals het versterken van zelfvertrouwen, het bieden van veiligheid en het tonen van interesse.

Methodologische beperkingen

Het literatuuronderzoek gaat gepaard met verschillende beperkingen. Ten eerste leverden de zoektermen weinig bruikbare artikelen op en zijn er een aantal niet *peer-reviewed* artikelen gebruikt voor de analyse. Wat in de literatuur staat, komt echter wel overeen met wat de experts zeggen. Dat betekent dat met enige voorzichtigheid geconcludeerd kan worden dat de resultaten als betrouwbaar gekenmerkt kunnen worden. Deze masterscriptie zou dus een goed begin kunnen vormen van onderzoek op dit gebied.

Ook de resultaten van de vragenlijst gaan gepaard met beperkingen. De vragenlijst is door slechts een vijfde van de voorleesvrijwilligers ingevuld. Dit is een groter aantal dan de coördinatoren hadden verwacht, maar de representativiteit van de resultaten moet met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. De antwoorden laten de diversiteit zien van de gezinnen waarin voorgelezen wordt. De coördinatoren herkennen deze diversiteit en geven aan dat er geen specifieke groep gemist is in het onderzoek. Dit maakt de betrouwbaarheid wellicht groter. De vragenlijst is door de onderzoeker zelf ontwikkeld, wat maakt dat de validiteit en betrouwbaarheid niet vastgesteld is. De vragenlijst is echter wel gebaseerd op de reeds bekende informatie en het doel van de onderzoeksvraag. Daar komt bij dat hij door de coördinatoren van feedback is voorzien en de vrijwilligers de mogelijkheid hadden om opmerkingen te plaatsen.

Ondanks de beperkingen vergroten de verschillende invalshoeken de validiteit. De theoretisch onderbouwde aanbevelingen zijn namelijk aangepast en aangevuld naar aanleiding

van de praktijkervaringen, waardoor het eindresultaat zowel theoretisch onderbouwd als praktisch inzetbaar is geworden voor Humanitas Groningen.

Aanbevelingen voor de praktijk

Het onderzoek heeft aanbevelingen opgeleverd voor de praktijk. Het geeft een nieuw inzicht voor een onderwerp waar nog meer inzicht in kan worden verkregen. De aanbevelingen zijn specifiek gebaseerd op de mogelijkheden en wensen van Humanitas Groningen. Een aantal aanbevelingen waren niet passend voor Humanitas Groningen: start met een intakegesprek waarin de voorgeschiedenis, cultuur en taalontwikkeling van het kind en het gezin in kaart worden gebracht, evenals de doelen die ze hebben voor het ontwikkelen van de Nederlandse taal en de moedertaal; stel als organisatie één visie op; en informeer op school naar het leesniveau van het kind en het thema. Mogelijk kunnen deze worden toegepast in andere settingen, zoals het onderwijs. De aanbevelingen uit het literatuuronderzoek en van de experts waren namelijk met name gericht op de onderwijssetting.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Zoals beschreven bij de inhoudelijke beperkingen, waren specifieke onderzoeken naar het gebruik van de moedertaal tijdens het voorlezen nauwelijks beschikbaar. Meer onderzoek naar deze specifieke setting lijkt dus gewenst.

Vanwege gelimiteerde tijd was het niet mogelijk om in gesprek te gaan met de voorleesvrijwilligers en/of de gezinnen. Voor vervolgonderzoek zou het gebruik van een mondeling interview met de voorleesvrijwilligers kunnen leiden tot uitgebreidere informatie, wat wellicht de aanbevelingen tot een hoger niveau zou kunnen brengen. Bovendien kunnen gesprekken met de gezinnen een beter beeld geven van hun mogelijkheden en wensen op gebied van de taalvaardigheid van de moedertaal en de Nederlandse taal.

Dit onderzoek geeft een mooi beeld van het belang van het gebruik van de moedertaal bij vluchtelingen voor het versterken van de veerkracht en het geeft mogelijkheden om dit in te zetten tijdens het voorleesuur. Op basis van deze informatie kan Humanitas Groningen, evenals mogelijke andere voorleesprojecten, het voorleesuur opnieuw inrichten door een handreiking te creëren, uit te proberen en te verbeteren (ontwerponderzoek).

Literatuurlijst

- Aronin, L., & Singleton, D. (2012). Multilingualism. *Studies in language and society*, 30. John Benjamins Publishing Company.
- Baarda, B., Bakker, E., Hulst, M. van der, Fischer, T., Julsing, M., Vianen, R. van, & Goede, M. de. (2012). *Basisboek methoden en technieken. Kwantitatief praktijkgericht onderzoek op wetenschappelijke basis*. Noordhoff.
- Berry, J.W. (2019). *Acculturation: A personal journey across cultures*. Cambridge University Press. <https://doi-org.pbaardroxy-ub.rug.nl/10.1017/9781108589666>
- Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D.L., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, identity and adaptation. *Applied Psychology: An international review*, 55(3), 303-332.
- Berry, J., & Sam, D. (1997). Acculturation and adaption. In J. Berry, M. Segall, & C. Kagitcibasi (eds.), *Handbook of cross-cultural psychology* (pp. 291-326). Allyn & Bacon.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bus, A.G., IJzendoorn, M.H., van, & Pellegrini, A.D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read: a meta-analysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of Educational Research*, 65(1), 1-21. <https://doi.org/10.3102/00346543065001001>
- Collier, V.P. (1995). *Promoting Academic Success for ESL Students: Understanding Second Language Acquisition for School*. New Jersey Teachers of English to Speakers of Other Languages-Bilingual Educators.
- Duarte, J. & Günther, M. (2019). Meer meertaligheid in het basisonderwijs... Ja maar, hoe? Nieuwe inzichten door meertaligheidsprojecten. *MeerTaal*, 6(2), 14-17. Koninklijke van Gorcum.

- Eldering, L. (2014). *Cultuur en opvoeding* (zevende druk). Lemniscaat.
- Elsäcker, W. van, Beek, A. van der, Hillen, J., & Peters, S. (2015). *De taallijn. Interactief taalonderwijs in groep 1 en 2* (zevende druk). Expertisecentrum Nederlands.
- Engelhard, D. (2007). *Met kennis van feiten. Vluchtelingen, nieuwkomers en gezondheid in cijfers*. Stichting Pharos.
- Flick, U. (2018). *An introduction to qualitative research* (zesde editie). SAGE.
- Fong, R. (2007). Immigrant and Refugee Youth: Migration Journeys and Cultural Values. *The Prevention Researcher*, 14(4), 3-5.
- Gaytan, F.X, Carhil, A. & Suárez-Orozco, C. (2007). Understanding and responding to the Needs of Newcomer Immigrant Youth and Families. *The Prevention Researcher*, 14(4), 10-13.
- Geuijen, C.H.M. (1997). Tijdelijke bescherming, integratie en terugkeer van vluchtelingen: een onmogelijke combinatie. *Beleid & Maatschappij*, 24(5), 209-220.
- Gibbons, P. (2015). *Scaffolding language scaffolding learning. Teaching English Language Learners in the Mainstream Classroom* (2nd ed.). Heinemann.
- Han, J., & Neuharth-Pritchett, S. (2013). Parents' interactions with preschoolers during shared book reading: three strategies for promoting quality interactions. *Childhood Education*, 90(1), 54-60. <https://doi.org/10.1080/00094056.2014.872516>
- Hek, R. (2005). The role of education in the settlement of young refugees in the UK: The experiences of young refugees. *Practice*, 17(3), 157-171. doi: 10.1080/09503150500285115.
- Hengel-van Esch, C. van (2016). Meertaligheid: een oordeel of een voordeel? *Tijdschrift Taal* 7(11), 6-11.
- Humanitas (2021). *Voorlezen en Samen Lezen. Informatie voor nieuwe vrijwilligers*. Humanitas voorleesproject.

- Isçi, A. & Delarue, S. (2019). *Tips. Voorlezen aan meertalige kinderen*. Onderwijscentrum Gent.
- Khanlou, N., & Crawford, C. (2006). Post-Migratory Experiences of Newcomer Female Youth: Self-Esteem and Identity Development. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 8(1), 45-56. doi: 10.1007/s10903-006-6341-x.
- Kirova, A. (2001). Loneliness in Immigrant Children. Implications for Classroom Practice. *Childhood Education*, 77(5), 260-267. doi: 10.1080/00094056.2001.10521648.
- Kwant, A., & Pol, C. van der (2016). Voorlezen. In J. Berenst, S. Faasse, A. Herder, & M. Pulles (Reds.), *Meer dan lezen. Over geletterdheid, geletterheidsontwikkeling en leesonderwijs* (pp. 188-147). Koninklijke van Gorcum.
- Langeloo, A. (2020). Multilingual and monolingual children in kindergarten classrooms: exploring teacher-child interactions and engagement as learning opportunities. Rijksuniversiteit Groningen. <https://doi.org/10.33612/diss.119917996>
- Lectoreninitiatief Professionalisering Taalonderwijs Nieuwkomers (LPTN) (2017). *Ruimte voor nieuwe talenten. Keuzes rondom nieuwkomers op de basisschool*. PO-Raad & Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap & Lectoreninitiatief Professionalisering Taalonderwijs
- Lindholm, K.J. (1990). Bilingual Immersion Education: Criteria for Program Development. In A.M. Padilla, H.H. Fairchild, & C.M. Valadez (eds.), *Bilingual education: Issues and strategies* (pp. 91-101). Sage.
- Lindholm, K.J., & Aclan, Z. (1991). Bilingual Proficiency as a Bridge to Academic Achievements: Results from Bilingual/Immersion Programs. *Journal of Education*, 173, 99-113.
- McBrien, J.L. (2005). Educational needs and barriers for refugee students in the United

- States: A review of the literature. *Review of Educational Research*, 75(3), 329-364.
<https://doi.org/10.3102/00346543075003329>
- Mol, S.E., Bus, A.G., & Jong, M.T. de (2009). Interactive book reading in early education: a tool to stimulate print knowledge as well as oral language. *Review of educational research*, 79(2), 979-1007. DOI: 10.3102/0034654309332561
- Mol, S.E., Bus, A.G., Jong, M.T. de, Smeets, D.H.J. (2008). Added value of dialogic parent-child book readings: a meta-analysis. *Early education and development*, 19(1), 7-26.
<https://doi.org/10.1080/10409280701838603>
- Nowak-Fabrykowski, K & Shkandrij, M. (2004). The symbolic world of the bilingual child: Digressions on language acquisition, culture, and the process of thinking. *Journal of Instructional Psychology*, 31(4), 284-292.
- Nykiel-Herbert, B. (2010). Iraqi refugee students: from a collection of aliens to a community of learners: the role of cultural factors in the acquisition of literacy by Iraqi refugee students with interrupted formal education. *Multicultural Education*, 17(3), 2-14.
- Oliveira, L.C. de, Gilmetdinova, A., & Pelaesz-Morales, C. (2016). The use of Spanish by a monolingual kindergarten teacher to support English language learners. *Language and Education*, 30(1), 22-42. <http://dx.doi.org/10.1080/09500782.2015.1070860>
- Phinney, J.S., Horenczyk, G., Liebkind, K., & Vedder, P. (2001). Ethnic Identity, Immigration, and Well-Being: An Interactional Perspective. *Journal of Social Issues*, 57(3), 493-510. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00225>
- Pulinx, R., Agirdag, O. & Avermaet, P. van (2014). Taal en onderwijs: Percepties en praktijken in de klas. In: N. Clycq, C. Timmerman, P. van Avermaet, J. Wets & P. Hermans (eds.), *Oprit 14: Naar een schooltraject zonder snelheidsbeperkingen* (pp. 97-133). Academia Press.
- Saracho, O.N., & Spodek, B. (2010). Parents and children engaging in storybook reading.

- Early Child Development and Care*, 180(10), 1379-1389.
<https://doi.org/10.1080/03004430903135605>
- Schie, R.M. van & Muijsenbergh, M.E.T.C. van den (2017). Psychische gezondheid van vluchtelingenkinderen in Beelen, N. van (red.), *Psychische problematiek bij vluchtelingkinderen en –jongeren* (pp. 6-13). Pharos.
- Schreier, M. (2012). *Qualitative Content Analysis in Practice*. SAGE
- Sénéchal, M., Pagan, S., Lever, R., & Ouelette, G.P. (2008). Relations among the frequency of shared reading and 4-year-old children's vocabulary, morphological and syntax comprehension, and narrative skills. *Early education and development*, 19(1), 27-44.
<https://doi.org/10.1080/10409280701838710>
- Sierens, S. & Avermaet, P. van (2010). Taaldiversiteit in het onderwijs: van meertalig onderwijs naar functioneel leren. In: P. van Avermaet, K. van den Branden & L. (red.), *Goed geGOKT? Reflecties op twintig jaar gelijke-onderwijskansenbeleid in Vlaanderen* (pp. 69-87). Garant Uitgevers.
- Sierens, S., & Avermaet, P. van (2013). Language Diversity in Education: Evolving from multilingual education to functional multilingual learning. In D. Little, C. Leung & P. van Avermaet (reds.), *Multilingual matters* (pp. 204-222). Groningen, Nederland: EBSCO.
- Stichting Lezen (2013). *Kwestie van lezen. Voorlezen stimuleren in meertalige gezinnen. Achtergronden en praktische tips voor pedagogisch medewerkers en leerkrachten basisonderwijs*. Stichting Lezen.
- Stichting Lezen (2020). *Voorleesprojecten voor vluchtelingenkinderen. Hoe kan de kracht van verhalen worden ingezet om de psychosociale gezondheid te versterken?* Stichting Lezen.
- Thomas, W.P., & Collier, V.P. (1997). *School Effectiveness for Language Minority Students*.

National Clearinghouse for Bilingual Education.

Thomas, W.P., & Collier, V.P. (1998). Two languages are better than one. *Educational Leadership*, 55(4), 23-26. Association for Supervision and Curriculum Development.

Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: Addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81(1), 1-17.
doi: 10.1111/j.1939-0025.2010.01067.x

Verhallen, M., & Walst, R. (2011). *Taalontwikkeling op school. Handboek voor interactief taalonderwijs*. Coutinho.

Vries, D. de, Brennan, Z., Lankin, M., Morse, R., Rix, B., & Beck, T. (2017). Healing with books. A literature review of bibliotherapy used with children and youth who have experienced trauma. *Therapeutic Recreation Journal*, 51(1), 48-74. doi:
10.18666/TRJ-2017-V51-I1-7652

Wat we doen [Humanitas Groningen] (z.j.). Opgevraagd op 4 november 2021 van
https://www.humanitas.nl/afdeling/Groningen_Stad/

Willegen, L.H.M. van (2009). Zorg voor gevluchte kinderen. *Bijblijven*, 25, 23-30.
<https://doi.org/10.1007/BF03087641>

Bijlage A

Leidraad interviews

Onderdeel	Subonderdeel/vragen
Opening	<ul style="list-style-type: none"> - Voorstellen - Doel van het interview - Beschrijving van de resultaten van het literatuuronderzoek
Expertise geïnterviewde	<ul style="list-style-type: none"> - Expert 1: trauma bij kinderen, traumasensitief lesgeven, nieuwkomers, cultuursensitief lesgeven en veerkracht. - Expert 2: begrijpend lezen, NT2 en meertalig onderwijs - Expert 3: taalonderwijs in een meertalige omgeving, bevordering van meertaligheid
Adviezen over meertalig of cultuursensitief voorlezen	<ul style="list-style-type: none"> - Verwevenheid van taal en cultuur - Ervaringen met taalmaatjes (op school) - Positieve merkbare gevolgen van gebruik moedertaal in de praktijk - Struikelblokken die in de praktijk te merken zijn
Afsluiting	<ul style="list-style-type: none"> - Dank - Heeft u nog iets toe te voegen? - Heeft u tips voor mij als interviewer? - Heeft u tips voor anderen die ik zou kunnen benaderen? - Wilt u het transcript van dit interview zien ter correctie? - Kan ik u benaderen om commentaar te geven op voorlopige analyse? - Stelt u het op prijs als ik het eindverslag toestuur?

Bijlage B

Informatiebrief voor het interview

Beste [naam expert],

Heel fijn dat je/u⁸ wilt meewerken aan een interview over jouw/uw ervaringen op gebied van [expertise van de respondent].

Doel van het onderzoek

Dit interview zal worden gebruikt voor mijn masterscriptie met als onderwerp: de integratie van de moedertaal in het voorleesproject van Humanitas. Met deze scriptie wordt getracht een antwoord te geven op de vraag op welke manier de leesvrijwilligers van Humanitas de moedertaal van het kind kunnen integreren tijdens het voorleesuurkje. Het doel is daarom om een lijst met concrete aandachtspunten te formuleren die gebruikt kan worden voor de handreiking. Uw/jouw kennis kan een bijdrage leveren aan het opstellen van deze relevante aandachtspunten voor de handreiking van Humanitas.

Hoe ga ik met de gegevens om?

- Het interview zal worden opgenomen, alleen door mij worden beluisterd en na het afronden van het onderzoek worden verwijderd.
- Jouw/uw antwoorden worden zonder persoonsgegevens gerapporteerd en zijn voorafgaand aan de rapportage alleen voor mij beschikbaar.
- Indien gewenst kun(t) je/u het transcript ter inzage krijgen om te zien of jouw/uw woorden goed zijn weergegeven. Je/u kunt de weergave van jouw/uw antwoorden controleren en je/zich, indien gewenst, terugtrekken uit het onderzoek.
- Je/uw antwoorden zullen zonder jouw/uw naam worden weergegeven, zodat niet herleidbaar is welke antwoorden je/u hebt gegeven.
- De gegevens worden bewaard op een Y-schijf, in de beschermde digitale omgeving van Rijksuniversiteit Groningen.

Wat moet u/u nog meer weten?

Met deze informatie is een toestemmingsformulier meegestuurd, welke ondertekend dient te worden als toestemming om de gegevens van het interview te gebruiken voor het onderzoek. Je/u kunt altijd vragen stellen over het onderzoek, zowel nu, als tijdens en na afloop van het onderzoek. Dit kan door mij te mailen op [e-mailadres is afhankelijk van de expert].

Nogmaals hartelijk dank voor de medewerking!

Hartelijke groet,
Mirjam Bloema

⁸ het gebruik van u/jij is afhankelijk van de expert.

Bijlage C

Toestemmingsverklaring (*informed consent*) van de experts / coördinatoren

- Ik heb de informatie over het onderzoek gelezen en de gelegenheid gehad om er vragen over te stellen.
- Ik begrijp waar het onderzoek over gaat, wat er van me gevraagd wordt en hoe er met mijn gegevens omgegaan wordt.
- Ik begrijp dat deelname aan het onderzoek vrijwillig is en ik kies er zelf voor om mee te doen. Ik kan op elk moment stoppen en ik hoef niet uit te leggen waarom. Stoppen zal geen negatieve gevolgen hebben voor mij.
- Ik geef hieronder aan waar ik toestemming voor geef.

Toestemming voor deelname aan het onderzoek

Ja, ik geef toestemming voor deelname.

Nee, ik geef geen toestemming voor deelname.

Toestemming voor het maken van audio-opnames tijdens het onderzoek

Ja, ik geef toestemming voor het maken van audio-opnames van mij als deelnemer.

Nee, ik geef geen toestemming voor het maken van audio-opnames van mij als deelnemer.

Toestemming voor registratie van mijn persoonsgegevens:

Ja, ik geef toestemming voor de registratie van mijn persoonsgegevens zoals vermeld in de informatiebrief. Ik weet dat ik gedurende het hele onderzoek kan vragen om mijn gegevens te laten verwijderen. Ook als ik besluit om te stoppen met deelname, kan ik hierom vragen.

Nee, ik geef geen toestemming voor de registratie van mijn persoonsgegevens.

Toestemming voor benadering na het interview

Ja, ik geef toestemming dat de onderzoeker mijn persoonsgegevens mag gebruiken om mij te benaderen zodat ik de door mij gegeven antwoorden kan controleren, aanvullende informatie kan geven en/of de voorlopige analyse van de antwoorden kan becommentariëren.

Nee, ik geef geen toestemming voor benadering na het interview.

Volledige naam deelnemer:	Handtekening deelnemer:	Datum:

Volledige naam onderzoeker:	Handtekening onderzoeker:	Datum:
Mirjam Bloema		

Bijlage D

Codeboeken per interview

Tabel D1

Codes interview 1

Hoofdthema	Subcode
Moedertaal	Belang van de moedertaal Gebruik van de moedertaal
Taalontwikkeling	Taalbegrip Taalbeheersing Taalvergelijking Woordenschatontwikkeling
Leesonderwijs	
Meertalig onderwijs	
Psychosociaal welzijn	
Scaffolding	Plaatjes Andere <i>scaffolds</i>
Intake	Taalontwikkeling in kaart brengen Cultuur in kaart brengen
Voorleesuurtje	Ideeën Voorwaarden

Noot. De toegevoegde codes zijn weergegeven in blauw

Tabel D2*Codes interview 2*

Hoofdthema	Subcode
Moedertaal	Belang van de moedertaal Gebruik van de moedertaal
Veerkracht	
Psychosociaal welzijn	
Cultuursensitief lesgeven	Bewustwording van andere cultuur Laagdrempelig Verbinding maken Aansluiten op het kind
Traumasensitief lesgeven	Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen Gevolgen van trauma
Intake	Voorgeschiedenis in kaart brengen Cultuur in kaart brengen
Struikelblokken	Niet durven vragen
Voorleesuurkje	Ideeën Voorwaarden

Noot. De toegevoegde codes zijn weergegeven in blauw

Tabel D3*Codes interview 3*

Hoofdthema	Subcode
Moedertaal	Belang van de moedertaal Gebruik van de moedertaal
Meertalig onderwijs	Taalspelletjes Betekenisvolle opdrachten
Psychosociaal welzijn	
Intake	Voorgeschiedenis in kaart brengen Taalontwikkeling in kaart brengen Cultuur in kaart brengen
Struikelblokken	Vooroordelen Overtuigingen
Voorleesuurkje	Ideeën Voorwaarden

Noot. De toegevoegde codes zijn weergegeven in blauw

Bijlage E

Vragenlijst voor de vrijwilligers

1. Hoe lang ben je al voorleesvrijwilliger bij Humanitas?

- 0 tot 6 maanden
- 6 tot 12 maanden
- Langer dan 1 jaar
- Langer dan 2 jaar
- Langer dan 5 jaar

2. Waarom ben je voorleesvrijwilliger (geworden)?

- Ik houd van lezen
- Ik vind het leuk om iets met kinderen te doen
- Ik heb interesse in andere culturen
- Anders, namelijk:
- Alle bovenstaande antwoorden

3. Hoe oud is het kind dat/ zijn de kinderen die je voorleest?

Antwoord:

4. Welke taal of talen wordt/worden bij het kind thuis gesproken? (de moedertaal)

Antwoord:

5. Wat weet je over ‘de taalsituatie’ van het gezin?

Je kunt hierbij denken aan: betrokkenheid van ouders bij het voorlezen, taalontwikkeling van de ouders, taalontwikkeling van het kind (kan hij/zij bijv. spreken/lezen/schrijven in de moedertaal?), ideeën over het leren van het Nederlands en/of van de moedertaal, gaat het kind naar een weekendschool, enzovoort.

Antwoord:

6. Als jij er bent, welke taal spreekt het gezin dan onderling?

Je kunt hierbij denken aan: ze proberen zoveel mogelijk in het Nederlands te spelen, ze spreken nog geen Nederlands, ze spreken alleen Nederlands, et cetera.

Antwoord:

7. Besteed je wel eens aandacht aan de thuistaal tijdens het voorleesuurkje? (ja/nee en toelichting)

Je kunt hierbij denken aan: ik ben woorden aan het leren in de moedertaal, ik laat ouders meedoen in hun eigen taal, ik neem tweetalige boeken mee, et cetera.

Antwoord:

8. Hoe reageert het kind daarop? (vervolg op vraag 7)

Antwoord:

9. Probeert het kind jou iets in de moedertaal te leren? (neemt het kind initiatief?). Hoe uit zich dit?

10. Hoe reageer jij daarop? (vervolg op vraag 9)

11. Heb je zelf ideeën over hoe de moedertaal betrokken kan worden in het voorleesuurkje? Zo ja, welke?

Antwoord:

12. Is er nog iets anders wat je kwijt wilt over de thuistaal of voorlezen in het algemeen? Antwoord:

Algemene opmerkingen

Hier kun je opmerkingen plaatsen over de gegeven antwoorden of extra informatie geven.

Antwoord:

Ik ga ermee akkoord dat mijn antwoorden worden gebruikt in het onderzoek

Jouw antwoorden worden zonder persoonsgegevens gerapporteerd en zijn voorafgaand aan de rapportage alleen voor mij beschikbaar. Alle antwoorden zullen anoniem in het onderzoeksverslag worden vermeld.

- Ik ga akkoord
- Ik ga niet akkoord

Ik wil het gehele onderzoeksverslag inlezen en vul daarom hier mijn e-mailadres in:

Antwoord:

Bijlage F

Informatiebrief en *informed consent* voor de vrijwilligers

Beste vrijwilliger,

Vanuit mijn opleiding (de master orthopedagogiek) ben ik met Humanitas in contact gekomen voor het schrijven van mijn scriptie. Vanuit Humanitas was er de vraag hoe de moedertaal van de kinderen een plek kan krijgen in het voorleesuurkje. Omdat ik zelf geïnteresseerd ben in vluchtelingenkinderen en hun behoeften, ben ik onderzoek gaan doen naar het effect van het gebruik van de moedertaal op deze kinderen.

Deze vragenlijst brengt de rol van de voorleesvrijwilligers in beeld op dit gebied. Bedankt dat je de tijd wilt nemen voor het invullen van deze korte vragenlijst. Het bestaat uit 12 vragen en zal maximaal 15 minuten in beslag nemen.

Het belang van de moedertaal voor de ontwikkeling van het kind

Uit onderzoek komt naar voren dat het gebruik van de moedertaal vele voordelen biedt. Een aantal voorbeelden hiervan zijn:

- *kinderen leren gemakkelijker Nederlands*
- *ze voelen zich veilig, erkend, trots en gerespecteerd*
- *het verbindt ouders en kind met hun eigen identiteit*
- *ze ontwikkelen een positiever zelfbeeld*
- *het verbetert hun communicatief en empathisch vermogen*
- *kinderen vinden het geweldig als ze in hun moedertaal mogen (voor)lezen en als er interesse voor hun moedertaal wordt getoond.*

Deze informatie is nog niet zo lang bekend en zeker nog niet bij iedereen. Toch besteden jullie hier soms al wel aandacht aan. Ik wil graag weten wat jullie eventueel al doen, zodat ik dit kan combineren met de informatie van experts en uit wetenschappelijk onderzoek. Dit alles bij elkaar moet leiden tot tips om laagdrempelig aandacht te besteden aan de thuistaal tijdens het voorlezen.

De eerste vragen zijn bedoeld om een algemeen beeld te vormen van de groep vrijwilligers. Daarna wordt ingegaan op het voorleesuurkje. Het is mogelijk om (algemene) opmerkingen te plaatsen aan het einde van de vragenlijst. Deelname is geheel vrijwillig.

Door deze vragenlijst in te vullen ga je ermee akkoord dat de door jou gegeven antwoorden worden gebruikt in het onderzoek. De verwerking van de gegevens is als volgt:

- De antwoorden worden zonder persoonsgegevens gerapporteerd en zijn voorafgaand aan de rapportage alleen voor mij beschikbaar.
- Alle antwoorden zullen anoniem in het onderzoeksverslag worden vermeld.

Indien je het gehele onderzoeksverslag wilt inlezen, kun je aan het einde van de vragenlijst je e-mailadres achterlaten. Jouw antwoorden zullen worden losgekoppeld van je persoonlijke gegevens.

Als je vragen hebt of om een andere reden contact wil over het onderzoek, dan mag je mailen naar m.y.bloema@student.rug.nl.

Nogmaals veel dank voor je medewerking!

Hartelijke groet,

Mirjam Bloema (student master orthopedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen)

Bijlage G

Codeboek vragenlijst vrijwilligers

Hoofdthema	Subcode
Betrokkenheid ouders	Aanwezigheid tijdens het voorlezen
	Meeluisteren tijdens het voorlezen
	Verwachtingen ouders van kind
	Ouders lezen kind voor in de moedertaal
	Ouders lezen kind voor in het Nederlands
	Lid van de bibliotheek
	Ouders gescheiden/ouder uit beeld
Taalvaardigheid	Nederlandse taalvaardigheid ouders
	Nederlandse taalvaardigheid kind
	Taalvaardigheid in de moedertaal ouders
	Taalvaardigheid in de moedertaal kind
	Taal waarin het gezin onderling communiceert
	Kind tolkt voor ouders
	Volgens inburgeringscursus/ cursus Nederlands
	Weekendschool
	Opleidingsniveau ouders
Gebruik moedertaal door vrijwilligers	Besteed aandacht aan cultuur/afkomst
	Besteed aandacht aan opdrachten in de moedertaal
	Besteed aandacht aan woorden uit de moedertaal
	Besteed geen/nauwelijks aandacht aan de moedertaal
	Niet bereid om de moedertaal te betrekken
Ervaringen van de vrijwilligers	Reactie van het kind op ruimte voor de moedertaal
	Waardering/enthousiasme
	Neutraal
	Geen interesse/praat liever Nederlands
	Kind is onzeker over gebruik van de moedertaal
Initiatief van kind tot gebruik moedertaal	Kind heeft geen moedertaal
	Neemt initiatief
	Neemt geen initiatief
Reactie van vrijwilliger op initiatief kind (moedertaal)	Praat liever Nederlands
	Belangstellend/enthousiast
	Niet van toepassing
Ideeën van vrijwilligers	Neutraal
	Boek in de moedertaal meenemen
	Boek over de cultuur/het land meenemen
	Tweetalig boeken gebruiken/meenemen
	Kind laten antwoorden in twee talen
	Kind Nederlandse zinnen laten vertalen naar moedertaal
	Liedjes zingen in twee talen
	Meer interactie met ouders
	Praten over verschillen/overeenkomsten tussen talen (tweetalig) spel doen
	Vragen naar woorden in de moedertaal
Woorden leren in moedertaal	
Groeten in de moedertaal	
Weinig bekend	
Struikelblokken	
Vragen	

Bijlage I

Voorlopige aanbevelingen met toelichting

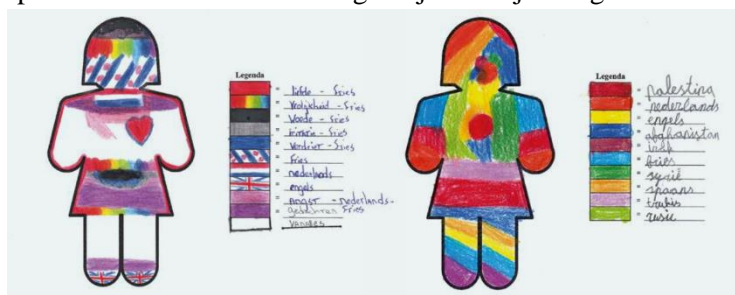
Aanbeveling	Toelichting en onderbouwing
Creëer een veilige setting voor het kind	Deze veilig setting kan worden gecreëerd door persoonlijk contact te maken, de boeken op een niet-schoolse manier in te zetten, voor een ontspannen sfeer te zorgen en de afspraken wekelijks op dezelfde dag en hetzelfde tijdstip te laten plaatsvinden. Een niet-schoolse manier van boeken inzetten zorgt ervoor dat kinderen geen prestatiedruk voelen.
Zorg voor een open houding naar ouders	Dit houdt in: stel je laagdrempelig op en wees geïnteresseerd in de cultuur en sociale omgeving van het gezin. Kennis over de omgeving van het gezin geeft inzicht in de mogelijkheden van het gezin om steun te zoeken bij anderen (familie, vrienden, kennissen of organisaties zoals Humanitas). Deze sociale relaties met familie en vrienden en toegang tot ondersteunende netwerken versterken de psychosociale veerkracht. Indien nodig kan de vrijwilliger het gezin hierin ondersteunen of doorverwijzen naar een andere vrijwilliger.
Start met een intakegesprek waarin de taalontwikkeling van het gezin in kaart wordt gebracht, evenals de doelen/wensen voor het ontwikkelen van de Nederlandse taal en de moedertaal	Kennis van taalvaardigheid in de moedertaal van de ouders maakt duidelijk wat de ouders kunnen betekenen in het bijbrengen van de moedertaal aan hun kinderen (begrijpen, spreken, (voor)lezen en/of schrijven) en welke rol zij zouden kunnen innemen tijdens het voorleesuur (bijv. meedoen bij het voorlezen van een tweetalig boek). Kennis van taalvaardigheid in de moedertaal het kind maakt duidelijk wat je van het kind kunt verwachten, welke activiteiten mogelijk zijn (kan het kind (in) de moedertaal begrijpen, spreken, lezen en/of schrijven?). Kennis van taalvaardigheid in het Nederlands van de ouders maakt duidelijk wat de rol is van het kind in het gezin: is het een tolk voor de ouders of kunnen ouders zichzelf ook verstaanbaar maken? Ook kan het als aanleiding dienen voor de derde aanbeveling. Kennis van taalvaardigheid in het Nederlands van het kind maakt duidelijk wat je van het kind kunt verwachten, welke activiteiten mogelijk zijn (kan het kind (in) het Nederlands begrijpen, spreken, lezen en/of schrijven en hoe groot is de woordenschat?). Het is belangrijk om goed aan te sluiten op de beginsituatie en het belevingsniveau van het kind (zone van naaste ontwikkeling). Hoe kleiner de woordenschat, hoe eenvoudiger het boek, maar let er daarbij wel op dat de inhoud past bij het belevingsniveau van het kind. In het intakegesprek moeten ook de wensen van ouders en kind(eren) naar voren komen: Wat zijn hun doelen/wensen op gebied van de taalontwikkeling in het Nederlands en in de moedertaal? Door dit in kaart te brengen, kan beter worden aangesloten op de behoeften en wensen van het gezin. Dit zou gedaan kunnen worden aan de hand van een <i>gezinstaalplan</i> .
Zorg voor een goede voorbereiding	Dit houdt in: bedenk welke vragen vooraf, tijdens en na het voorlezen gesteld kunnen worden; bedenk van tevoren hoe je moeilijke woorden kunt uitleggen (bijvoorbeeld aan de hand van afbeeldingen); bedenk een (creatieve) verwerkingsactiviteit (zoals het bedenken van een ander einde voor het verhaal, het maken van een woordweb of het maken van een tekening bij het verhaal) en bedenk een plan B (zoals een ander boek, het zingen van een lied, het doen van een spel of het maken van en praten over een puzzel). De luistertaal is verder ontwikkeld dan de lees-, schrijf- en spreektaal, dus luisterboeken en voorlezen zijn echt een middel om de woordenschat te stimuleren en om de taal op het belevingsniveau van het kind aan te bieden. Tijdens het voorlezen is het van belang dat de kinderen de taal en het bijbehorende beeld direct aan elkaar kunnen koppelen. Bij het voorlezen van een prentenboek moet wat wordt verteld dus worden aangewezen.
Breng ouders op de hoogte van de voordelen die het biedt om aandacht te geven aan de moedertaal	De verwerving van een nieuwe taal blijkt gemakkelijker te verlopen wanneer kinderen de ruimte krijgen om hun moedertaal te gebruiken. De moedertaal kan namelijk gebruikt worden als compensatie voor de hiaten die het kind heeft in de kennis van de nieuwe taal door de kennis en sterke punten van de moedertaal te benutten. Het draagt bij aan het behoud van familie- en culturele banden en het geeft een gevoel van veiligheid, erkenning, respect, gelijkwaardigheid en trots. Ook leidt het tot minder sociale onzekerheid, depressie en angst, een beter probleemoplossend vermogen en betere copingvaardigheden, beter kunnen omgaan met conflict, verbeterde zelfexpressie, communicatievaardigheden en empathie, een positiever zelfbeeld en beeld van anderen, meer acceptatie en respect van anderen, minder schuldgevoelens, positieve gedragsveranderingen, een groter aanpassend vermogen en het vermogen om hulp en steun van volwassenen te vragen. Als nieuwkomers hun gekoesterde waarden van hun thuisland kunnen behouden (waaronder hun thuistaal), terwijl ze de taal en een aantal gebruiken van hun nieuwe thuis eraan toe kunnen voegen, draagt dit op een positieve wijze bij aan hun identiteitsontwikkeling en welzijn.

Leg ouders uit dat het beter is om met hun kinderen te communiceren in hun eigen taal dan in het Nederlands	Kinderen leren de taal het beste van iemand die de taal goed vaardig is (een <i>'native speaker'</i>), zoals de leerkracht, vriendjes/klasgenoten en/of de voorleesvrijwilliger. Voor de vrijwilligers die in gezinnen komen waarin ouders in gebrekkig Nederlands praten met en/of voorlezen in het Nederlands aan hun kind, is dit een belangrijk gesprek om te voeren. Ouders kun je hierover een folder meegeven in laagdrempelig Nederlands of één van de andere dertien talen (te vinden via: https://meertaligheid.be/materiaal/je-spreekt-thuis-verschillende-talen-dat-is-goed-voor-je-kind). Ouders die gemotiveerd zijn om goed Nederlands te leren spreken, kunnen natuurlijk wel meedoen tijdens het voorleesuur om hun Nederlandse taalvaardigheid verder te ontwikkelen.
Betrek de moedertaal van het kind en kies hierin een vorm die voor jou werkt;	Mogelijkheden: maak taalvergelijkingen, vraag het kind naar de term in de moedertaal, kies meertalige prentenboeken, maak een woordenboom, taalportret, woordenboek, taalportfolio en/of taalboom, zing liedjes in twee talen, laat het kind in beide talen antwoorden, etc. Het gaat om het uitdragen van de boodschap: 'jouw/jullie moedertaal mag er zijn', dus alleen groeten in de moedertaal en interesse tonen in de cultuur kan ook al voldoende zijn. Wat hierbij wel belangrijk is, is om te beseffen dat als het kind geen initiatief neemt in het gebruik van de moedertaal, dit niet per se betekent dat het kind het niet waardeert. Sommige kinderen zijn het niet gewend en daarom angstig en andere kinderen zijn onzeker en hebben wat vertrouwen nodig om zich in hun moedertaal te uiten. Veel kinderen blijken, zoals naar voren kwam in de vragenlijst, het wel degelijk heel leuk te vinden. Het blijft natuurlijk wel van belang om goed te kijken naar de reactie van het kind, omdat sommigen zich willen focussen op het Nederlands tijdens het voorleesuur, zonder hun moedertaal daarbij te gebruiken. Door tijdens het intakegesprek in kaart te brengen wat de taalvaardigheid en wensen en verwachtingen zijn, kan hier op worden ingespeeld.
Pas de activiteiten aan naar de behoeften van het kind Zorg voor geschikte boeken	Plezier in taal en het vergroten van de woordenschat kan op vele manieren: voorlezen, liedjes, spelletjes, plaatjes benoemen, praten over een puzzel, et cetera. Kijk hierbij naar de behoeften van het kind.
Gebruik <i>scaffolds</i> tijdens het voorlezen	Dit kun je doen door met het kind te bespreken welke onderwerpen hij/zij leuk vindt, door naar het thema dat ze op school hebben te vragen, boeken te kiezen met een nauwe aansluiting van tekst en beeld en herkenbare woorden en boeken te kiezen die uitlokken tot interactie. Het belangrijkste hierbij is de interesse van het kind mee te nemen. Nauwe aansluiting van tekst en beeld is belangrijk, omdat de kinderen dan de taal en het bijbehorende beeld direct aan elkaar kunnen koppelen. Een scaffold is een tijdelijk hulpmiddel om iets te begrijpen, zoals plaatjes, prentenboeken, filmpjes, experimenten, voorkennis en woordenschat uit de moedertaal. Het gebruik van <i>scaffolds</i> draagt bij aan de ontwikkeling van de woordenschat en een grote woordenschat in de moedertaal maakt het makkelijker om het Nederlands te begrijpen
Neem ouders en kind(eren) mee naar de bibliotheek en/of stimuleer ze om er lid van te worden, geef boekentips en leg uit wat het belang van voorlezen is.	Op deze manier kunnen ook ouders ook zelf aan de slag met het (voor)lezen. Dit biedt voordelen, want voorlezen is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen, zowel op cognitief als sociaal-emotioneel gebied: het stimuleert de ontwikkeling van het taal- en tekstbegrip en het geeft een stevige impuls aan de uitbreiding van de woordenschat; het kan kinderen helpen te leren omgaan met moeilijke kwesties uit het eigen leven en het kan hen leren over zowel overeenkomsten als verschillen tussen andere tijden, culturen en religies; en de emoties, die zowel in de tekst als illustraties aanwezig zijn, kunnen inzicht geven in emoties en de sociaal-emotionele woordenschat vergroten. Kinderen die thuis gestimuleerd en begeleid worden op het gebied van lezen, komen met een voorsprong op school. Kinderen die vertrouwd zijn met lezen van huis uit behalen uiteindelijk een hoger onderwijsniveau dan kinderen die hier niet vertrouwd mee zijn. Ook blijkt een grote en hecht verankerde woordenschat van belang te zijn voor goede schoolprestaties. Een praktische handleiding over het belang van voorlezen met tips en ideeën over de vormgeving ervan helpt ouders.
Geef de vrijwilligers een duidelijk overzicht van de boeken, websites en activiteiten.	Uit de vragenlijst kwam naar voren dat niet alle vrijwilligers bekend zijn met welke boeken ze tot hun beschikking hebben, dus geef ze een overzicht van het boekenaanbod (met eventueel een omschrijving). Ook kunnen bepaalde websites zoals www.prentenboekeninalletalen.nl nog onbekend, maar wel heel zinvol zijn, bijvoorbeeld voor ouders die niet zelf kunnen voorlezen in de moedertaal. Geef de vrijwilligers toegang tot documenten zoals de taalboom, het taalportret en de woordenboom. Deze opdrachten kunnen verdieping geven aan het voorleesuur.

Bijlage J

Concrete manieren om de moedertaal te gebruiken tijdens het voorleesuur

- Groet de gezinsleden in hun moedertaal
- Leer iedere week een woord (passend bij het boek).
 - Het gaat er niet om of je het woord onthoudt, maar dat je interesse toont voor hun taal en laat merken dat je het knap vindt dat het kind meerdere talen spreekt.
- Vergelijk de talen met elkaar (Nederlands en de moedertaal). Kijk bijvoorbeeld of er bepaalde klanken overeenkomen.
- Lees samen met de ouders tweetalige boeken: jij leest de Nederlandse stukken, de ouders leest de stukken in de moedertaal.
 - Dit kan ook worden gedaan met prentenboeken zonder tekst. Hierbij vertel jij in het Nederlands wat er te zien is op de plaat of verzint er zelf een verhaal bij en de ouder doet hetzelfde in de moedertaal.
 - Dit kan ook om de beurt, eerst in het Nederlands en daarna in de moedertaal of andersom.
- Wijs de ouders op boeken in de moedertaal.
 - Ouders kunnen het beste voorlezen (of verhalen vertellen) in hun eigen taal.
- Neem een boek mee over het land, waarmee je laat zien dat je geïnteresseerd bent in de afkomst en de cultuur van het gezin.
- Zing liedjes in zowel het Nederlands als in de moedertaal (eerst in de ene taal, daarna in de andere). Bijvoorbeeld ‘hoofd, schouders, knie en teen’, waarbij je de bewegingen aan de woorden kunt koppelen.
- Laat het kind in beide talen antwoorden op een vraag die je hebt gesteld.
- Maak samen met het kind een woordweb over een onderwerp (bijvoorbeeld een thema dat op school wordt behandeld of iets uit een gelezen boek). Bij elk woord kan het getekend worden, het woord in het Nederlands en het woord in de moedertaal worden opgeschreven.
 - Afhankelijk van de taalvaardigheid van het kind in het Nederlands en in de moedertaal kan worden bepaald of het kind zelf schrijft of dat dit door vrijwilliger en de ouder(s) wordt gedaan. Als ouders niet kunnen schrijven in de moedertaal, zou een vertaalapp gebruikt kunnen worden of alleen het woord worden gezegd.
 - Hierbij moet geen prestatiedruk worden opgelegd, het gaat om het plezier. Tast dus ook goed bij het kind af of hij/zij er plezier aan beleeft.
- Vul het taalportret in met het kind. Dit geeft een beeld van de rollen die de verschillende talen spelen voor het kind. De uitleg die je hierbij kunt geven is het volgende: Bedenk welke

talen/dialecten jij met je familie, vrienden, buren, leerkrachten, etc. spreekt en welke talen je leuk vindt of misschien nog zou willen leren. Welke kleuren vind je bij deze talen passen? Bijvoorbeeld de taal voor de liefde is rood en zit in je hart, de taal voor schelden is zwart en zit in je arm.

Kleur het onderstaande poppetje zo in dat al jouw talen erin voorkomen. In de legenda naast het poppetje geef je aan welke kleur voor welke taal staat. In de regels bij ‘toelichting’ kun je meer uitleg geven over je talen en kleuren (Duarte & Günther, 2019, p. 16).

- Doe meertalige spelletjes, waarbij je dus zowel in het Nederlandse als in de moedertaal dingen zegt. Hier kunnen ouders ook weer goed bij betrokken worden.
 - Voorbeelden hiervan zijn Pim Pam Pet en Memory: de ouders zeggen het woord in hun eigen taal, het kind zegt het in twee talen en de vrijwilligers in het Nederlands.
- Maak een puzzel samen met het kind en praat over deze puzzel. Hierbij kun je ook vragen naar hoe bepaalde voorwerpen en dergelijke in de moedertaal worden genoemd.